Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 200 (9574) | Вторник, август 27, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ДЕЛЕГАЦИЯ ЭЭП КЕЛГЕН

БУХАРЕСТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак делегациязы Бухарестиден Төрээн чуртунче чаныпкан. РКП Төп Комитединиң, РСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш чазаанның чалаанын ёзугаар ук делегация Румынияны фашистиг дарлалдан хостаанының 30 чыл оюнга таварыштыр болган байырлалга киржип чораан.

Совет Эвилелиниң болгаш Румынияның күрүне туктары-биле шиметтинген аэропортка делегацияны РКП ТК-ның Күүском кежигүнү, РСР-ниң чазаанның Премьер-Министри М. Мэнеску, Премьер-Министрниң оралакчылары Г. Рэдулеску, И. Пэцан, РКП ТК-ның секретары Ш. Андрей, национал камгалал министриниң оралакчызы генерал-лейтенант К. Оприцэ, Күрүне Чөвүлелиниң болгаш чазактың кежигүннери, өске-даа албан кижилери, ажылчы чоннуң төлөөлекчилери үдээн.

Үдээнверниң аразында ССРЭ-ниң Румынияда элчиин В. И. Дрозденко, Совет элчин черниң ажылдакчылары турган.

Эштер А. И. Косыгин биле М. Мэнеску хүндүлел таныылының мурну-биле эрткен.

Үдээнчер совет аалчыларга чорук чогуурун йөрээн күзээн.

* * *

Совет партия-чазак делегациязы ол-ла хүн Москваже чанып келген.

Эш Э. Герек чуртунче чаныпкан

СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар Крымга дыштанып турган, Польшаның каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Э. Герек төрээн чуртунче августуң 24-те чаныпкан.

ТЫВАНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

Г. Ч. ШИРШИН,
СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

Областың партия организациязы, чунур-даа мурнунда кодээ коммунистер бо хүннерде кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде эң харыысалгалыг сорулгаларны шиитпирлеп, партияның Кыйгырыында харыы кылдыр, беш чылдың дөртү, тодарадыкчы чылында алган планнарын болгаш социалистиг хүлөөлгелерин күүседири дээш кодээнің ажыл-ишчилериниң демиселин баштап турар. Амты үеде фермаларда болгаш ховуларда бичии-даа сонгаарладып болбас чугула ажыл-херектерни шиитпирлеп турар— мал чеминиң белеткели хайыыккан, дүжүт ажаап алыышкыны болгаш мал кыштагладыышкынына белеткел өгелөөн, күрүнеге мал продуктуларын садары дүрген темпби-биле чоруп турар. Агаар-бойдустуң байдалы ам тергиин марыылаан. Бүгү күштерни эң долузу-биле ажыглаарыңа үеэ келген.

Ынчалза-даа партия райкомнары, партия комитеттери болгаш колхозтарның база совхозтарның партия эге организациялары тургустуна берген байдалдан чогуур түнелди үндүрген болгаш аңаа дүүштүр кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин өөлчеглиг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлөөринче, мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш хүлөөлгелерни күүседиринче ажылчыннарны болгаш колхозчуларны билдилин-биле мобилизастан турар. Колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге сүт садар талазы-биле тос айларның планын күүседириниң кырында келген, ону сентябрьниң эгезинде күүседириниң бүгү аргалары бар. Эт бүдүрериниң болгаш белеткээриниң планнарын чедиишкинниг күүседириниң улуг курлавырлары республиканың ажыл-агыйларында бар. Күрүнеге дүк садарыңа хамаарыштыр алырга, беш чылдың баштайгы үш чылында янзы-бүрү чылдагаанларның ужурундан ону күүсетпейн келгени билдингир болгай. Бо чылгы байдал бир янзы апарган. Хойларны азырап турарын, суггарарын эжижиткенинин, ооң кыргылдазын шын организастан чорутканының ачызында колхозтар болгаш совхозтар дүк бүдүрерин эжижиткен, дүктү күрүнеге садарының улус ажыл-агый планын күүседириниң боттуг аргазы тургустунган. Бо талазы-биле эки үлегер-чижекти Каа-Хемнің, Чөөн-Хемчиктің, Бин-Хемнің, Тожунуң, Тес-Хемнің база Кызыл хоорай Совединиң хойжулары көргүзүп турар. Дыка хөй ажылагыйларның ишчилери пландан ажыр дүк садар талазы-биле боттарының немелде социалистиг хүлөөлгелерин күүседир дээш бо үнелиг продукцияны белеткээрин улам-чылаан турар.

Бо чедиишкиннер черле эки. Ону төлептин-биле үнелээри чөп. Ынчалза-даа шиити беш чылдың-даа, беш чылдың тодарадыкчы чылының-даа продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрер болгаш садар талазы-биле улус ажыл-агый планнарын күүседири **мал чемин белеткээр, ажаап алыышынны чорудар талазы-биле, мал бажын өстүрер болгаш мал кыштагладыышкынынга белеткенир талазы-биле сорулгаларны** канчаар шиитпирлөөринден кол хамааржыр.

Сонгаарладып болбас бо сорулгаларны чогуур үеэинде болгаш чедиишкиннинг боттандырары — партия организация бүрүзүнүң, ажылчы чоннар депутаттарының Совет бүрүзүнүң, кодээ ажыл-агыйның удуртукчуларының болгаш специалистиринин, профэвилел болгаш комсомол активчилериниң мурнунда амгы үеде турып турар сорулгазы, шылгаллазы ол болур.

Областың партия организациязына, кодээнің бүгү коммунистеринге ол бүгү сорулгаларда эн-не кол чүве болза, шиитинин мал ажылынга чем белеткели болуп турары черле билдингир.

Ону барымдаалаш, СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели мал ажылын чем-биле хандырарының немелде хемчеглерининң болгаш мал кыштаглаашкынын эрттирериниң белеткелдин дугайында тускай доктаалды бо чылдың августун 17-де хүлөөн алган. Амгы үеде кол чүве—ажылдың темпилерин дүргедири, мал чеминин белеткелинче кижи күжүн болгаш материал-техниктиг хөренгилерни бүрүнү-биле мобилизастаары. Чөөн-Хемчик, Бин-Хем, Бай-Тайга болгаш Каа-Хем районнарының, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Кызыл тараачын», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарның, Каа-Хем районда «Тиилелге» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның партия организациялары мал чеми белеткээр талазы-биле ажылды соөлгу хүннериин дүргүзүнда өлөөн идепкейжиткеннер.

Ынчалзажок мал ажылын чем-биле хандырар талазы-биле ажылды организастаанын ниитизи-биле чедимчелиг деп санап болбас, ук ажыл ам-даа чогуур темпиде четпөөн. Эрзин, Тес-Хем, Мөнгүн-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда, Кызыл хоорай Совединин ажыл-агыйларында темп кончуг ооҗум болуп турар. Ол черлерде күштерни ам-даа чогууру-биле мобилизаставаан, мал чеми белеткекчилериниң күш-ажылын чогууру-биле организаставаан, бригадаларның болгаш звеноларның ажылынга чогуур контрольдур тургузаан. Дыка хөй айтырыгларны ам-даа түүлүнга чедир боңнизаставаан. Чаа АВМ агрегаттарны ажыглаалга киирерин ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Өөк», «Саян», «Бүрен», «Барлык» совхозтардың саадарын турарын чүүн-биле-даа шынзыдар арга чок.

СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели бүгү болдунар аргаларны барымдаалан көргеш, бир агрегатка-ла 500 тоннадан эвээш эвес, а чаа тургузун турар агрегат бүрүзүнге 150 тоннадан эвээш эвес витаминниг сиген далганын белеткээр онаалданы берген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш парткомнар ол онаалданы чугаа чокка күүседирин хандырган турар ужурлуг.

Партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының, хоорай база районнар Советтериниң ам эң чугула сорулгазы болза, мал чемнериниң белеткелинде бар болуп турар бүгү четпестерни доп-дораан чайлаткаш, ажылдың темпизин дүргедирин хандырары болур. Хамыктың мурнунда мал чеми белеткеп турар бригадаларны быжыглаарының болгаш бүгү техниканы бедик будурукчулуг ажылдадырын хандырарының дугайында сагыш салыр херек. Чаа өөредилге чылы эгелөөни-биле холбаштыр өөреникчилернин орнунга мал чеми белеткээринче кижи күжүн хаара тудары өргежок чугула. Ам ажылдың түнелин чүгле бригада бүрүзүнге болгаш ажыл-агый бүрүзүнге эвес, харын-даа район масштавынга **хүн бүрүде үндүрери,** ол түнелди дораан анализтен көргеш, ону бүгүдеге чарлап дыннадыры, мурнакчыларны шаннап-мактаары база хожудап турарларга шынгыы негелдеп турган турзаары тергиин чугула. Ам организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдын, социалистиг чарышты организастаарының алыс утказы ында.

Республикада дүжүт ажаалдазы өгелөөн. Каа-Хемниң ажыл-агыйлары ажаалданы өгелөөнден бөөр неделя ажа берген, Танды, Бин-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарда ук кампания база өгелөөн. Республиканың ховуларында кыска сыптыг болгаш тарамык үнген тараа база хөй. Ынчангаш үнген тарааны болгаш саванны чидириг чокка ажаап алыр дээш ажыл-агыйлар удуртукчулары, агрономнар болгаш бригадирлер ажылды таарыштыр организастап удуртуру чугула. Ажаап алыышкынче кирер комбайн бүрүзүн тарааны чидириг чокка ажаарынга база кыска сыптыг болгаш тарамык үнген дүжүтү келеринге таарыштыр дерзөөнин хынаар апаар. Ажаап алыышкын агрегаттарының, механизаторларның болгаш чоладчыларының, черле ынчаш дүжүт ажаалдазында киржип турар бүгү кижилерниң ажылынга кол үнелел — ажылдың шынары болгаш ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле керүн турары болур.

Ажаап алыышкын-биле чергелештир күскү чер андарылгазын чогуур хуусаазында шынарлыг чорудары чугула. Ылаңгыя бо чылын ук айтырыгны чугулазы чүдел дээрге, 50 мүн гектар ажыг черге чайгы тараа тарыпканында. Куруктурулга андарылгазынга үстүнде 50 мүн гектар черин база немей киирери негеттинип турар. Чер андарар бригадаларны болгаш звеноларны чогуур ой-шаанда тургусканындаларының аразында социалистиг чарышты организастаанындан, ажылдың шынарын болгаш хуусаазын барымдаалап турган механизаторларга материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-макталды тургусканындан бүгү чүве хамааржыры чугаажок.

Агаар-бойдустуң байдалы хөлүн эрттир курлаг чайның база күстүн ужурунда мал ажылынга кичээнгейни хенизгдаа кошкатпас ужурлуг бис. Мыйыстыг бода малды болгаш хой-өшкүнү чайлагларга аргалыг-ла болза үр тудары чугула, чүге дээрге чайлагларда өөт-сиген-даа, суг-даа четчир, ол ышкаш күскү болгаш кышкы одарларны моон сонгаар чөп ажыглаарына ол таарымчалыг. Моңу чедип алырга ажылды таарымчалыг организастап, күштү болгаш аргаларны таварыштыр тургузар апаар. Бо чылдың демдеглөөнивис база өске-даа онзагай, байдалдарын өөренип көрбүшаан, зооветеринарлыг чугула хемчеглерин, бирги өөлчегде тарып боозадылга кампаниязын, хойларның эдержилгезин организастаар ужурлуг. Бо дээрге хой ажылында тарылга-биле демей кончуг чугула кампания. Чамдык партия, совет органнар, ажыл-агый удуртукчулары ук ажылды доктрамал кичээнгейге албайын, удуртулганы кошкадып турган эрткен чылдарның частырындан чайлаары чугула.

Чөөкта чаа эрттирген хынаалдаан ол кампанияга хөй-хөй районнарның болгаш ажыл-агыйларның беленинин чогуур деннелге дүүшпеин билдинген. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Бай-Тайга районнарның чамдык ажыл-агыйларында төрүүр хойлардан хураганнарны амдыгаа чедир үсөөн, төрүүр хөлүн эрттир хөй хойларны чангыс черге тургузар кылдыр планназа-даа, будурукчу кошкарлар чедиишпейн турар. Ам ук четпестерни сонгаарлатпайн чайладыр хемчеглерни чер болганга алыр, ол чугула кампанияны чедиишкиннинг организастаарына таарымчалыг хамык белеткелди тургузар херек.

СЭКП обкомунуң, бюрозу-биле республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ук доктаалында малдың кажаа-хораазын, чем цехтерин тудуп, септөөр, будук скважиналарын, суг сөөртүр автомашиналарны мал суггарар дериглерни септеп, каташ тургузар, ажыл-агыйжы организастыг хемчеглерни дески алыр—мал кыштагладырына белеткенир талазы-биле боттуг сорулгаларны тодаргайлап айыткан.

Ол бүгү ажылдарны эрттиреринге четчир кижи күжүн болгаш материал-техниктиг чепсек-херекселдерни тып бөөрү, партия, совет, ажыл-агый ажылдакчыларының хүн бүрүде удуртуп, контрольдаарын хандырары аңаа кол барымдаалаар негелде болур. Чижөө, мал кажааларын сөптөөр бригадаларны болгаш звеноларны материалдар-биле хандырбайн, оларның күжүн быдарадып болбас. Ындыг турар болза, оларга дуза чедирер чүве чок апаар, төлевилеттинген планнар ооң уламындан күүсеттинмейн баар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге өөлчеглиг сорулгаларны, мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны, хүлөөлгелерни чедиишкиннинг күүседирин партияның организация бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң, ажылчын болгаш колхозчу, тускай эртемнинг кижи бүрүзүнүң алдарлыг хөрөө болур. Мал чемин белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алырынче үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларының, транспорттуң, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының, албан черлериниң, хөй-ниити организацияларының, албан-хаакчыларының күжүн партияның Кызыл хоорай, район комитеттери, чер-чер Советтериниң күүскомнары ам-даа мобилизастан, коллективтерге боттуг даалгаларны бөөрү чугула.

Өгелеттинген ажыл-ишти түүлүнга чедирип турган, ол бүгү ажылды ылап ак сеткилдиг, шудургу кылыр херек. Хоорай чону, ажылчын, албан-хаакчылар, студентилер биле өөреникчилер мал кыштагладырына белеткенирине, мал ажылына хамаарыштыр кандыг-даа ажылдарны кылып чорударына база дээштиг дуза чедирип шыдаар. Чаңгыс-даа ажыл-агыйга, чаңгыс-даа фермага шеф дузазын чедирбейн барган турбазын дээш, партия хооркому болгаш райкомнары, хооррайкүүскомнар коллектив бүрүзүнүң мурнунга боттуг сорулганы салыр ужурлуг.

Агаар-бойдус талазы-биле берге байдалдыг бо чылын кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге онаштыр тургустунган, нарын болгаш харыысалгалыг сорулгалар коллектив бүрүзүнден организация, албан чери бүрүзүнге ылап организастыг, сагылга-чурумнуг болуруун негеп турар. Сагылга-чурум чок болгаш салдынчак чоруктун кандыг-даа илереллинге эптеш чок болур байдалды коллектив бүрүзүнге тургузар, шиити ажыл-херекке бодунуң онаашкан ажыл участогунга улуг харыысалгалыын кижи бүгүдези бодап ажылдаар ужурлуг. Тургустунган сорулгаларны шиитпирлөөринче кижи бүгүдезин кодүрер, сорук киирер, кандаашкын уламындан тургустунган байдалга ооң харыысалгазын аңаа ылап тайылбырлап бөөр дээш, партия хооркому, райкомнары агитаторларын, политинформаторларын, лекторларын, илеткелчилерин фермаларже, бригадаларже чорудуп турган, пропагандачы, масса-политиктиг ажылды кажангызындан-даа артык күштелдирер сорулгалыг. Партия-совет удуртукчу ажылдакчыларының, профэвилел, комсомол удуртукчуларының шуут ажылчы чоннар коллективтеринге, фермалар биле бригадаларга турары, чүүл-бүрү хурал-суглаа эрттиреринге аргалыг-ла болза эвээш үе-шак чарыгдаан турары кончуг чугула.

Республикавыстың ажылчы чоннары улуг байырлал —Совет Тываның 30 чыл оюнче уткуй кел чоруур. Байырлал хүнүнге — октябрь 11-те уткуштур улус ажыл-агыйының бүгү адырларында тос айларның планын, ооң-биле чергелештир эт, сүт бүдүрериниң, күрүнеге садарының планнарын дүк садарының чыл планын-даа чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир, малды кышкы үеде чем-биле хандырар, дүжүт ажаап алыр болгаш өске-даа күскү кодээ ажыл-агый ажылдарын бедик шынарлыг бүрүн доозар—дайынчы сорулганы СЭКП-ниң область комитеди, республиканың Министрлер Чөвүлели салып турар.

Партияның организация бүрүзү, Тываның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары ол сорулганы чугаа чок күүседиринче организакчы болгаш политиктиг ажылын угландырар сорулгалыг.

Мал чеминиң белеткели

САЯНЧЫЛАР МУРНУНДА

Бин-Хемниң ажыл-ишчилери ниитиниң малына четчир чем курлавырын тургузар дээш шудургу ажылдан, бүгү-ле курлавырларны болгаш болдунар аргаларны ажыглап турар. Августуң ийиги он хонуунда мал чеми белеткээриниң темпизи улам-на шалкынчаан. СЭКП райкому болгаш райкүүском соөлгу он хонуктуң түнелин үндүрген. Ам районда ниитизи-биле 5199 тонна сиген белеткеттинген, ол планның 43,9 хуузу болуп турар.

Районнуң бүгү-ле ажыл-агыйлары чулуктуг чем—силос салырынче массалыы-биле киринкен. Ам 15.369 тонна силос салдынган, ол планның 20,6 хуузу. Сенаж белеткээриниң планын 42,3 хуу күүсеткен.

«Саян» совхозтуң ишчилери мал чеми белеткээриниң темпизин улам дүргедип, сенаж планын 100 хуу, сиген 54,4, силосту — 23,8 хуу боттандыргаш, мурнуку хевээр чарыштын бирги одуруунда чоруп турар. Бо ажыл-агыйда мал чеми белеткеп турарларының күш-ажылын мергежилдиг организастаан, техниканы будурукчулуг ажыглап турар. Ооц түнелинде бедик көргүзүг чедип алдынган. Ынчангаш саянчылар партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразында шилчиир Кызыл тутун база каңап чаалап алган. «Саян» совхозтуң сесерлиг салбырында А. Чимит-Доржунуң хөл кадыр-биле сиген кезер звенозу соөлгу он хонукта шылгарааш, вымпел база 30 рубль-биле шаңнаткан.

Мал чеми белеткээриниң темпизи «Кызыл тараачын» совхозта база шалыпкын. Ол ажыл-агый сиген белеткээрин 47,7, силосту — 30 хуу чедире берген.

Ам калбарып өгелөөн силос салыышкынында мурнакчылар база илереп турар. «Өөк» совхозта силос комбайнының башкарыкчызы Николай Толстиков хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар. «Кызыл тараачын» совхозта силос комбайнының башкарыкчызы Николай Куш нормазын 200 хуу күүседип, шалыпкын ажылдап турар. Бин-Хемчилер шалыпчы айда эки ажылдап турар.

М. СУНДУЙ.
СЭКП-ниң Бин-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының инструктору.

Дүжүт ажаап алыышкыны — шалыпчы фронт

ШАҢЧЫНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Шаңчы салбырының механизаторлары чаа дүжүттүң тараазын августа 20-дөн эгелеп ажаап киринкен. Баштайгы хүнүлен эгелөөш, 290 гектарны тавычалай кестиргеш, 110 гектарны кестирбишаан бастырган.

— Баштай кескен черивастын тараазы гадан 5 центнер болду. Тараа арай оюк-деликтиг үнген. 290 гектарның бир газынаан 8 центнерни, 1200 гектар бүрүзүнден 12 центнерни ап болур бис—деп, салбыда агроном Шонор-оол Санчай-оол чугаалады.

Шаңчының механизаторлары бо чылын 6600 гектар черге тараа культураларын тараан. Оон 2980 гектарындан чаа дүжүттүн багай эвес дүжүдүн ап болур. 3620 гектарны мал чеми кылдыр ажаарыбыле кестирер.

— Хүлөөлгеде көрүнгеня гадан ортумак дүжүттү 10,5 центнерни алыр ужурлуг. Кол культура кызыл-тастан ол хире дүжүттү ап болур бис—деп, агроном чугаалады.

— Тавычада тарааны кажаа бастырып кириптер силер? — деп, Санчай-оол Дүлүшовичиден сонуургадыыс.

— Бастырып кириптеринге 12 комбайн белен. Кол чүве—чидириг чок ажаап алыры. Ынчангаш дуржулгалыг комбайнерлерни четчири-биле турган бис.

Баштайгы дүжүттен 12 тонна Чаа-Хөлдүң тараа хүлөөн алыр шуухтузунда ургаан. 55 тонна тараазы шаңда арыглап кургаткан.

Механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Удуур-чыдар, орун-дөжектиг ниити чурттарга черин түскайлаан. Хостуг шактарда кино көөр кызылбулуңну дерип кылган. Аңаа киноны доктаамал үндүрүп турар. Ойнаар херекселдер база бар. Столовая ажылчыннары ажаап алыышкында кижилерге эки шынарлыг чемни белеткеп турар. Комбайнерлерни артык чорук кылбазы-биле ажылдаан черинге чедирип чемгерер тускай автобусту тургускан. Ол чорук механизаторларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга идигни берип турар.

Дүжүт ажаалдазында ажылдап турар механизаторларга дүрген дуза чедирер техничка чок. Ол талазы-биле негелде турза-даа, дирекция чери ону ам-даа шиитпирлевээн. Думчукка тулганда бызаа сугжу джижри ышкаш, механик Ховалыг Хуряганчык чүүк машиназына олурупкаш, комбайнарның чамдык үрелген кезектерин кылып чоруп турар.

Тавычалай кесиишген черниң тараазын бастырар апарган хирезинде-ле комбайндан тараа дажыглаар машиналар амдыгаа чедир чок. Шаңда чүгле 7 кижи ажылдап турар. ОВБ деп 5, ОС-4,5 деп 2, шакта 10 тоннаны арыглаар ЗАП-10 деп, тараа арыглаар бир улуг бүдүрүкчүлүг машинаны шаңда тургускан. Бо техниканың доктаамал ажылдаарын хандырарынга кижи күжү негеттинип турар.

Шаңчы салбырында көскү агитацияны багай эвес дерип кылган. Ында «Совет Тываның 30 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражылы!», «Бөгүн дүүнгүзүнден артык ажылдаар!» дээш ышкаш лозуннарны көскү черлерде аскылаан.

Салбырда социалистиг чарыштың негелделерин аскан. Дүжүт ажаалдазынга шылгаган комбайнер турисчи путёвканы халас алыр, он хонуктуң түнелинде эки ажылдаан звено, комбайнер бүрүзү акша шаңналын алыр болгаш ындыг мурнакчыларга халас чемнепир «мурнакчылың столун» тускайлаан. Звеноларны, комбайнерлер аразында шилчип чоруур вымпелди тургускан.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны чамдык комбайнарның комплектизин четче бербейн, азы үрелик комбайнар чорутку-лаанындан ийи комбайнның коробказы үрелик болган. Механизаторлар опу удур септөөр ужурга таварышкан.

Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринде-ле күш-ажылчы үлегерин көргүзүп өгелөөн механизаторлар бар. Хоочун комбайнер, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Михаил Дугар-Сүрүн «Сибиряк» комбайн-биле хүнде 16 гектар черниң тараазын кезер нормазын 20 гектар кылдыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Чамбал Марташ-оол СК-3 комбайн-биле хүнде 16 гектарның орнунга 19—20 ганы кезип турар.

Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринде илерөөн четпестерни чайладырының хемчеглерни дарый алыры совхозтуң дирекциязычдан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан негеттинип турар.

Шаңчының механизаторлары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының дүжүдүн Совет Тываның 30 чыл оюнга алдар кылдыр дүргеч болгаш чидириг чокка ажаап алыр сорулга салган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору М. Дугар-Сүрүн тарааны тавычалай кестирип тур.

А. СОДУНАМ.
Авторнуң фотозу.

Партийжи информациялар

КОММУНИСТЕР—ДААНЫКЧЫЛАР

Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу» совхозта мал ажылында хөй-хөй коммунистер аныяктарның күш-ажылчы дадыгыышкынынга, өнаашкан ишке бедик мергежилди чедип алырынга арга-сүмени, практиктиг дузаны көргүзүп, боттарынга төлептиг салгакчыларны белеткеп, аныяктарның дазнып алган кижизидикчилери боп турарлар. Хоочун малчын, Торгалыг кадзэ Советтиниң депутаты Хунажык Кыргыстың назы-хары улгады берзе-даа ниитиниң малын ажаап өстүреринге амдаа төлептиг үлүүн киирбишаан. Ол аныяктарны мал ажылынга база өөредип турар. Оон өөренікчизи Александр Монгуш ам совхозтуң дуржулгалыг малчыннарының бирээзи апарган. Коммунист Санчы Тумат оглу Сергейни ёзулуг малчын кылдыр кижизиткен. Ол эрткен кыжын Чодураа салбырында ажаалда-тежээлдези багай болганындан арып баксыраан 110 аныяк инектерни хүлээнип ап, онча-менди ыыш ажыырын, мал ажылынга хандыкшылдыын, эрес соруктуун көргүскен.

Совхозта аныяк ажыл-ишчилерниң дааныкчыларының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Советиниң депутаты, Октябрь Революциязы орденниг Мария Балдан аныяктар-биле быжыг харылзааны тудуп, хөй-хөй аныяк оолдар, кыстарга малчын болур буянныг иштиң оруун ажыткан. Хоочун малчынның уруу Күнзенмаа аваазының соон салгап, мал ажылында ажылдап кирген. Ол бызаа азырап турар.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ПАРТБЮРОГА ЧУГААЛАШКАН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта тудугжуларның ажыл-чорудулгазын, оларның социалистиг хүлээлгени күүседип турарының дугайында колхозта тудугжулар бригадири Санчы Донгактың илеткелин партбюрога дыңнаан.

Колхозтуң тудугжулары чыл эгезинден бээр колхоз төвүнге 4 чүрттүлга бажыңын, малчыннарга үш чаа бажыңның тудуун дооскаңнар. Ол ышкаш 300 хөй кирер үш чаа кажаанның тудуун белен кылган. Олар 30 муң дранканы, 22 тонна чугайны белеткээн болгаш 14 бажыңның таваан салганнар. Ажылагыйның девискээринде 4 черде чаа көвүрүгү кылган, бир эрги көвүрүгү септээн.

Тудуг ажылында кылдынган үүлдер бар-даа болза четпестер барын, хүлээлге долузу-биле күүсеттинмейн турарын бюрога шыңгыы чугаалашкан. Тудугжуларның кол бүдүрүүчү чепсээ ыяш дилер пилорама үрелгениниң ужурундан тудугга хереглээр дилиг материалдары чок боп турар. Сарыг-Бел деп черде тууйбу бүдүрүп белеткээр ажыл кончуг оожум чоруп турарындан тууйбу ам-даа өрттеттинээн.

Ынчангаш тудугжуларның кол сорулгазы болза үрелген пилораманы септээри, тууйбу белеткелинде ажылдың темпизин дүргедедири, тудуг материалдары-биле хандырылганы эжиждери, доозулбайн турар тудугларны бүрүү-биле доозары болур.

С. КАРА-САЛ.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ КҮҮСЕДИР

«Тыва суг тудуг» трезиниң механизация участогунуң коллективи тодарадыкчы чылда трестиң ажыл-агый черлерин автотранспорт болгаш техника, чепсек-херексел, тудуг материалы-биле чогуур үеде, үзүктел чокка хандырар талазы-биле бедиттинген социалистиг хүлээлгелиг. Ук хүлээлгениң күүселдези коллективте партбөлүктүң доктаамал хайгаралында турар.

Мында ажылдап турар човаачыларны бригадаларга үснөн. Бир бригада-ла 10—12 кижилиг. Оларның бригадирлеринге коммунистерни болгаш мурнакчы, хөй-ниитичи ишчилерни төмүйлаан. Ай санында-ла бригадаларга чүк сөөртүлгезиниң планын чедирип турар болгаш оларның аразында социалистиг чарыш бар. Ийиги кварталда участок ниити чүк сөөртүлгезин тоннага онааштыр 123,9 хуу, тонна-километрин 113 хуу күүсеткен. Оон-биле чергелештир 3100 литр бензин, 5 комплект авторезина камнатынган. Бүдүрүлгеде ажылдап турар коммунистерниң арызында И. Анопченко, В. Дряхлов, В. Рязанов оларның бригадалары бүдүрүлге онаалдазын үргүлүү ажыр күүседип, социалистиг чарышты баштап турарлар. А коммунист И. Анопченко тодарадыкчы чылдың онаалдазын ажыр күүседкеш, 1975 чылдың январының үлүүнде ажылдап кирипкен.

Үшкү кварталда шалыпчы коллектив 177 муң тонна чүүктү сөөртүр, 2600 муң тонна-километрни, студент чеди отрядтарның соксаал чокка ажылдаарынга чугула чүүлдерни хандырып бээр ужурлуг. Ол-ла үеде «Өөк», «Саян» совхозтарның болгаш «Хадың» колхозтуң культурлуг одарларының тудуун доозар.

Бо сорулганы күүседир дээш участоктуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бүгү күштү салырлар.

В. ПОТЫЛИЦИН.

КАДРЛАРДАН ХАМААРЖЫР

Бо чылын, аныяктарның Ленинчи Эвилелиниң XVII съездизиниң болгаш комсомолга В. И. Лениниң адын тывыскандан бээр 50 чыл болганының чылында, аныяктарны коммунизм тургузукчуларының мурнуку одуруунга турукчаан изиг чүткүлү удам-ла чаа күш-биле илереттинген. Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик районнуң комсомол организацияларының ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарыбиле, а «Стройдеталь» комбинатта Иван Волощенконуң, № 2 АТБ-де Михаил Чмаровтуң, «Тыва даг дүгү» комбинатта Валентина Борунованың удуртқан коллективтериниң болгаш Таңдының Хадың, Чөөн-Хемчиктиң Дөргүн сүт-бараан фермаларының база «Алдан-Маадыр» совхозта Оргу-Шөл хойжу бригадазының ВЛКСМ обкомунуң болгаш республиканың хоочуйлар чөвүлелиниң Кызыл туктарыбиле бо чылдың бирги чартыында ажыл-ижи дээш шаңнатканы ол чүткүлү бадыткал турар. Ук түүнелди чедип алырынга улуг рольду черчерде партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомолчу кадрларның ойнаары, оларның политиктиг болгаш организакчы шинээзиниң чедимчелиг болганы чугаажок. Бо дугайын ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов ВЛКСМ обкомунуң элчелгиг пленумунга кылган илеткелинге онзалап демдеглээн.

ВЛКСМ обкомунуң III пленумунуң кол айтырыы «Комсомол кадрлары-биле болгаш активи-биле ажылды СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр улам ынай эжиждер дугайы» болган. Амыдырал кадрлардан негелдени үргүлчү-ле күштелдирип турар болганда, оон ындыг болуру-даа өөп. Партияның XXIV съездизи кадрлар дугайында айтырыгже бага үлүг кичээнгейни үгландырган. Ук съездиге отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев «бедик политиктиг угаан-медерелиг эки профессионал белеткелбиле холбап шылаар, экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинин айтырыгларын биллиилиг-биле шиитпирлээр, удуртулганын болбаазырангай аргаларын ажыглап билир улус биске херек» дээн болгай. Ындыг кадрларны өстүрери бөгүн бистен негеттинин турар.

ВЛКСМ обкому, Кызыл хооркому, райкомнар комсомолдуң кадрларын шилип алыр, кижизидер болгаш хуваар талазы-биле боттарының ажыл-чорудулгазында лениннчи дүрүмнерни болгаш партияның XXIV съездизиниң айтыышкыннарын удуртулга болдуруп келген.

СЭКП обкому, партия эге организациялары комсомолдуң кадрларын өстүреринче, оларның ролүн болгаш ат-алдарын бедидеринче хүн бүрү сагыш салып, политиктиг болгаш ажыл-херекчи шынарларны шингээдип алырынга дузалап турар. Амгы үеде республиканың комсомол эге организацияларында 546 секретарлар, цех, бригада комсомол организацияларында 602 секретарлар, 411 бөлүк организаторлары, комсомолдуң хостаттырган 49 ажылдакчылары бар. Комсомолдуң эрткен отчёт сонгулдаларының үезинде 847 кижи комсомол органнарынга сонгуттурган.

Партияның XXIV съездизиниң болгаш ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, областың комсомол организацизы комсомолга партийжи өзекти элээн быжыглаан, комсомол активинин составының шынарын эжиждер өскен дээрзин А. А. Ромашов бодунуң илеткелинге демдеглээн. Шынап-ла, 600 ажыг коммунистерниң болгаш СЭКП кежигүүнүнге кандидаттарның комсомол ажылдакчылары болуп турары өөрүнүүр. Оларның барык-ла 270 хирези комсомол организацияларының секретарылары. Эрзинде «Мөрен» колхозтуң, Өвурде «Торгалыг» совхозтуң, Бай-Тайгада «Кара-Хөл» колхозтуң, Кызылда «Тыва тудуг» трестиң комсомол организацияларының секретарлары Александра Намдак, Туң Сесер-оол, Сергей Хертек, Петр Мальцев болгаш өскелериниң-даа ат-сураан, ажыл-херээн чоп билир.

Комсомолга партийжи өзекти тургузар, комсомол кадрларын болгаш активнин шынарын эжиждер талазы-биле ВЛКСМ-ниң Мөнгүн-Тайга, Эрзин, Улуг-Хем, Бай-Тайга болгаш өске-даа райкомнары элээн ажылды кылып чоруткан. Бай-Тайгада комсомол кадрларының 80 хуузу дээди болгаш ортумак тускай эртемниг, а Мөнгүн-Тайганың 14 эге организациязының 9-ун коммунистер удуртып турар. Республикада комсомол организацияларының секретарларындан 150 кижи дээди болгаш дооспаан дээди, 160 кижи ортумак тускай эртемниг. Комсомолга партийжи удуртулганың дээштинин бир херечиин бо.

Комсомол кадрлары болгаш активи-биле ажылда чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа хөй. ВЛКСМ райкомнарының болгаш хооркомунуң хостаттырган ажылдакчыларының 33 хуузу, ийиги секретарларының чамдызы, а школа талазы-биле секретарларының ден кезии СЭКП кежигүүнүнүң эвес. Пионер вожатыйларының 70 хуузу тускай эртем чок, ынчангаш ук ажылга доктаавас. Комсомол эге организацияларының секретарларынга, ол туржук ВЛКСМ райкомунга безин харысалга чок эштер түүгүлаан таварылгалар бар. ВЛКСМ-ниң Таңды райкомунуң ийиги секретары Виктор Спирин, ында үчёт болгаш сан килдизиниң эргелекчизи Горбунова, Барымын-Хемчик райкомунуң инструктору Казмыкпай Сургуул оларны ажылындан халаар ужурга таварышкан. Мындыг халаашкыннарның болгаш солуушкуннарның түүнелинде ВЛКСМ райкомнарының болгаш Кызыл хооркомунуң ажылдакчыларының барык-ла чартык кезии ук ажылга чыл безин четпээн стажтыг. Ындыг болганда, аныяктар ажылынга дуржулга дугайында чүүү чугаалаан болурул? Кадрлар шилип алырында четпестерниң уржүү бо-дур.

Кызыл хоорайның комсомол организацияларының үүс ажыг секретарларының үүгле 26-зы, а хостаткан сес секретарының үүгле чангызы коммунист болуп турар. Кадрлар шилиир талазы-биле ажыл Барымын-Хемчик, Өвүр, Тожу райкомнарында суда. Бо болгаш өске-даа райкомнарда комсомол кадрларының, аныяктарның политөөредилге четкилериниң пропагандистериниң өөредилгези, семинарлары амдаа чедир организастаттынмайн турар. Бот-өөредилге-биле билиин бедидип турар кадрлар база ховаар. Бо айтырыгларже сагыш салыры, үлегерлиг комсомол организацияларының, бөлүктеринин болгаш мурнакчы кадрларның дуржулгаанын нептереднри чугула.

Октябрь бирден комсомолга отчёттар болгаш сонгулдалар эгелээр. Комсомол кадрларын болгаш активистерин шилип алыр үе ол. Аңаа белеткелди бедик деңнелге чорудар ужурлуг. Отчёттарның болгаш сонгулдаларның канчаар эрткениден комсомол ажылының байдалы улуг хамаарылгалыг. Бо талазы-биле саналынга Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи совхозтуң комсомол комитетиниң секретары Долаан Маны мынча дээн:

— Комитет кежигүннерин шын шилип алырга, организацийның ажылы эжиждир. Ынчангаш комсомол ажылынга кирер дээн кадрларывысты баштай шилип алгаш, боттарыбиле дугуржуп, өске эш-өөрүүн саналыг ап, партия организациязы-биле сүмележип турар бис.

№ 48 тудуг эргелелинде будукчулар бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаты Мария Васильевна Сафронова бодунуң болгаш бригадазының аныяк ажылчыннарын базз комсомол активистерин канчаар кижизидип турарын чугаалаан. Оон кижизиткен Нина Оюнну билир бис. Ол ам боду бригадир апарган. ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге Тывадан делегат болуп киришкен. ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунуң кежигүү болгаш комсомолдуң активистериниң бирээзи. А Люба Бондаренкону база Мария Васильевна кижизиткен. Люба— мурнакчы мастерлериниң бирээзи, боду аныяктарны кижизидип турар.

Улуг-Хем районда болгаш бодунуң школазында пионер ажылынын дугайында Арыг-Үзүү ортумак школазында улуг пионер вожатыйы Деспижек Кызыл-оол чугаалаан.

— Районда пионер вожатыйлары ажылга ызырымайн турар. Оон уламындан дерт чыл чедир ажылдаап вожатыйлар ховар. ВЛКСМ райкомунуң школа киллизи вожатыйларның дуржулгазын болгаш семинарларын ам-даа чедир организаставайн турар—деп, ол шугумчулээн.

ВЛКСМ-ниң Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Серекей Хертек. ВЛКСМ-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Михаил Сымчаан, ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары Любовь Шабалина болгаш оон-даа өске санал берген эштер комсомол кадрларының база активистериниң дугайында бодалын илередип, дуржулгазын солушканнар.

Пленумга организастыг айтырыгларны база чугаалашкан. ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары Г. С. Иргиттин өөренип чоруурун барымдаалаан, ону секретарь хүлээлгезинден болгаш бюро кежигүүнүлеп хостаан. ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретарынга С. С. Ондар сонгуттурган.

Пленумга ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов бөлүк комсомол ажылдакчыларынга база аныяктар кижизидикчилеринге ВЛКСМ ТК-ның шаңналдарын тывыскан.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле тускай доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, партия обкомунуң килдис эргелекчизи В. П. Суров олар киришкен.

Контролерлар

Хөй-ниитти организацияларының ужур-дузазы, оларның ажыл-агыйжы айтырыгларга, хөй-ниитичи ажыл-херектерге киржилгези хүн бүрүде эжижип, ажылды дээштиг чорударының чаа арга-хевирлерин тып, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Найысылалдың-столоваялар болгаш рестораннар трезинде улусчу контролерларның хүрээлениинде идепкейжи, хөй-ниитичи мурнакчы ажыл-ишчилерни хаара туткан. Бөгүн мында бир кол бөлүк, улусчу 6 контроль бөлүү бот-орулга-чарылгалыг ажыл-агый черлеринде ажылдап турар. Улусчу 56 контролерларның 12-зи коммунист, алдызы комсомолчу.

Ук бүдүрүлгеде кол бөлүк 17 кижиден тургустунган. Бөлүктүң даргазы тресте парторганизацияның секретарының оралакчызы Е. Харченко. Улусчу контрольдуң отчёт-сонгулдалыг хуралының соон дарый контролёрлар-биле өөредилгени эрттирген. Аңаа улусчу контролёрлар хыналданың ленинчи принциптери-биле танысып, ажылдың планнаашкынын, ону боттандырар арга-методун өөренип көргеннер. Ол ышкаш контролерларның мурнунга бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседиринге хамаарыштыр база бүдүрүп турар продукцияның шынар хевирин, ажылдың культуразын эжижидиринче тодаргай сорулганы салган. Эртнен үеден бээр трестиң контролерлары, хоорайның № 1 столоваяда складын, аъш-чем продукциясы ундурүп, кирип турарын, ниитинин чемненилге черлериниң чайгы үеде ажылдаарынга белеткелин, ресторанналрның кежээки үеде ажылдаарын болгаш өске-даа черлерге хыналданы чорутканнар. Ол ышкаш соодукчу дериг-херекселдериниң база чылыдылга системаларын хынап көөрү-биле рейдилерни кылган. Чоруткан хыналдаларның түүнелин тус-тус коллективтерниң бүдүрүлге, профэвилел хуралдарынга чугаалашкан.

Улусчу контролерларның талазындан чамдык ажылдар кылдынган-даа болза, трестиң парторганизациязы улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының ажыл-чорудулгазынче ханылап кирбейн, оларның мурнунга чогуур негелдени, сорулганы тургуспайн келген. Мында контролерларның кол бөлүүнүң ажыл планы колдуунда саазын ыырында. Ону партбюро болгаш дирекция чери хынап көрбейн турар. Моң ужурунда кол бөлүк улусчу контролерларның ёзулуг дайынчы штабы болуп шыдавайн турар. Оон салдары-биле чамдык бөлүктер болгаш контролерлар трестиң удуртулгазының мурнунга ниити чемненилге черлериниң ажылын эжижидер, совет садыгның чурумун үрээр, хажыдар чоруктар-биле шыңгыы демисеңди чорудар дугайында айтырыгларны, саналдарны тургуспайн келген. Контролерларның ажылын удуртуп баштаарын кошкан боттандырып турарының уламындан хоорайның ниити чемненилге черлеринде күш-ажылдың болгаш совет садыгның чурумун хажыдар чоруктар бар.

Ол ышкаш улусчу контроль бөлүү азы постулар ажылдап турар коллективтериниң мурнунга боттарының отчеттарын бербээннер. Хана солуннарны, доктаамал үндүрбейн турар.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң организастыг килдизиниң инструктору.

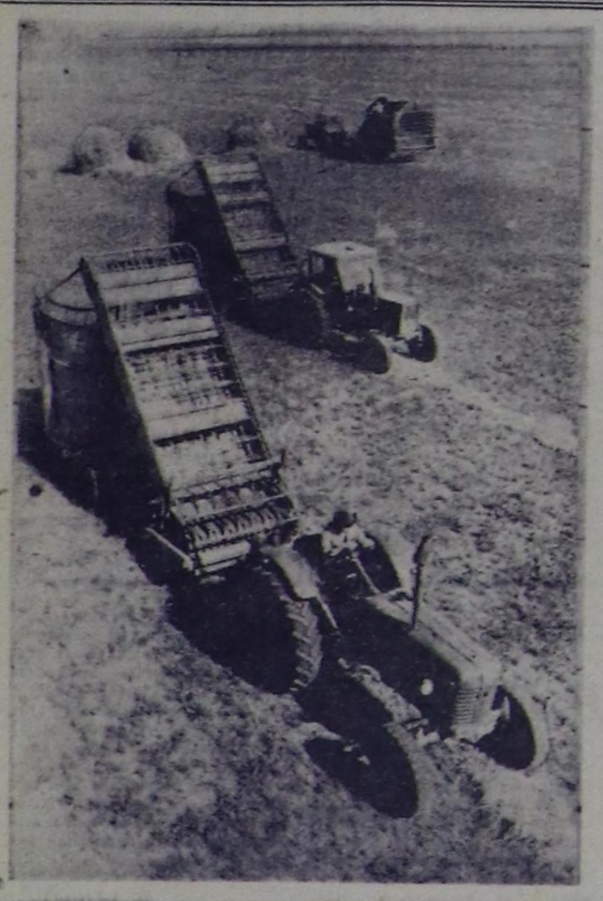

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЬ. Оренбург районнуң «Урал» колхозунда гранулдаан мал чеми кылыр цех ажылдап эгелээн. Ол долузу-биле механизастаттынган бүдүрүлге чери хонун санында-ла витаминниг мал чеми болур гранулдарны 16 тонна чедир белеткеп кылыр аргалыг.

Бо сезонда-ла колхозка мал чеминиң бүдүн-чартык чылга четчир курлавырын мөөңнээр деп турар.

ЧУРУНТА: сиген белеткелинде (солагай талазында).

АЗЕРБАЙДЖАН ССР-ниң Пушкин районунуң Тельман аттыг колхозу Төрээн чуртка чыл даалгазындан барык ийи катап хөй—4000 тонна «ак алдынны» бээрин хүлээнген.

Одуруглар аразының арыглаашкынын дөрт катап, чогуур үезинде кылган. Шөлге четчир хемчээлдиг минералдыг чемишчидилгени болгаш өл-шыкты берген. Чер кырының машиналарының болгаш самолёттарның дузазы-биле тарылга шөлүнүң хораланчыларынга удур демисежип турар.

ЧУРУНТА: (адааңда) Пушкин районнуң эң дээре механизатору коммунист Магомед Мамедов хөвең шөлүнде ажылдап тур.

Н. КУЗНЕЦОВ биле О. ЛИТВИННИҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

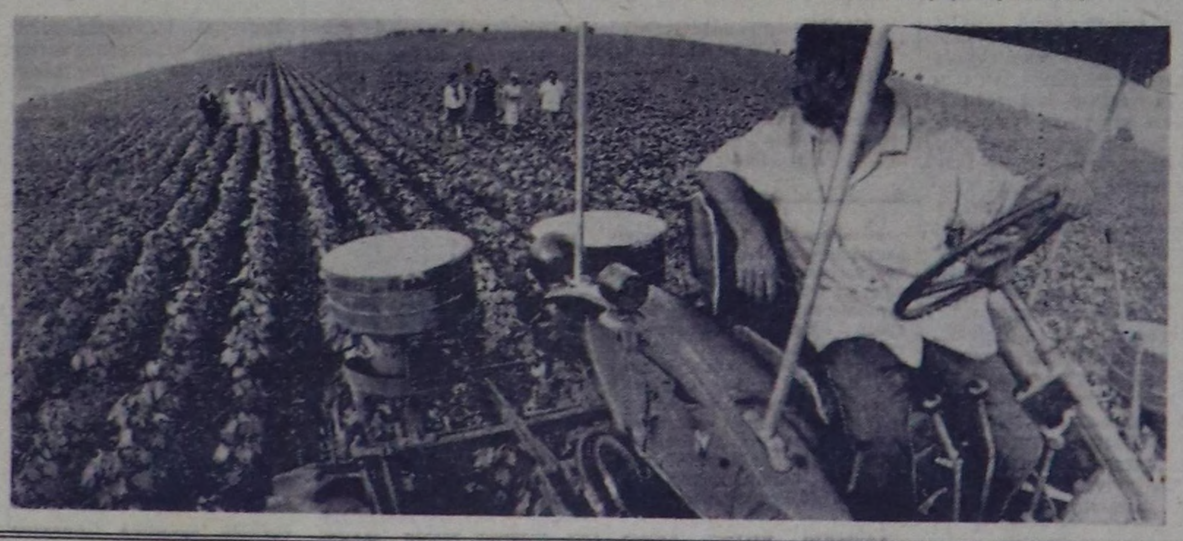

АЖААП АЛЫЫШКЫН ҮЕЗИНДЕ МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ, ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИ

Бистиң консультациявыс

1974 чылдың дүжүдүнүң ажаап алыышкынынга киржир механизаторларның күш-ажылының төлевиринге чамдык өскерилгелерни киргген. Амгы үеде республиканың ажыл-агыйлары төлевириниң чаа чурумун ажыглап эгелей берген. Ынчалзажок бо талазы-биле будулгаазыннар бар болуп турар. Ону барымдаалааш, бо консультацияны парлаывыс.

Дүжүт ажаап алыышкынын ыыскы хуусаа, чидириг чок чорудар, механизаторларның материалдыг сонуургалын бедидер сорулга-биле 1974 чылда механизаторларның күш-ажылының төлевиринге чамдык өскерилгелерни киргген. Ол өскерилгелер, колдуунда-ла дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдап турар тракторист-машинистериниң ажыл төлевиринге хамааржыр.

Эрткен чылларда тракторист-машинистер дүжүт ажаап алыышкынының массалыг үезин эгелээнинин баштайгы он хонуунда ажыл төлевирин 100 хуу, ийиги он хонуунда 50 хуу бедиткен төлевир өзугаар ап турган. Ынчарга бо чылын ындыг бедиткен төлевирин бир комбайнның сезонда тараа бастырза нормазынга хамаарыштыр доктаадын турган. Ону СЭКП ТК-ның болгаш СССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың июль 5-теги доктаалынга үндезилеп кылган.

Ук төлевирни ажылдап кылырының чуруму мындыг:

—ажыл-агыйда (салбырда, бригадада) бир комбайнга онааштыр сезонда дөрт кезер арга-биле ажаап алыр дүжүттүң хемчээлин санап тывар. Чижээ, комбайнның сезонда кестирер чериниң хемчээли 200 га дижик. Бир гектардан ортумак дүжүт 15 центнер деп болдап алыылынар. Ынчангаш, сезонда бир комбайнга онааштыр бастырза чогуур тараа 3000 центнер-дир (200га×15 ц=3000 ц). Бир комбайнның бастырар нормазынга хамаарыштыр доктаадын турган. Ону СЭКП ТК-ның болгаш СССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың июль 5-теги доктаалынга үндезилеп кылган.

Ук төлевирни ажылдап кылырының чуруму мындыг:

—ажыл-агыйда (салбырда, бригадада) бир комбайнга онааштыр сезонда дөрт кезер арга-биле ажаап алыр дүжүттүң хемчээлин санап тывар. Чижээ, комбайнның сезонда кестирер чериниң хемчээли 200 га дижик. Бир гектардан ортумак дүжүт 15 центнер деп болдап алыылынар. Ынчангаш, сезонда бир комбайнга онааштыр бастырза чогуур тараа 3000 центнер-дир (200га×15 ц=3000 ц). Бир комбайнның сезонда бастырза чогуур тараазының хемчээлин шак ынчаар тодараткаш, комбайнерге бээр бедиткен төлевирни бастырар тараа нормазын күүсеткениниң чергезин барымдаалап санап тывар апаар.

Бистиң республиканың байдалдарынга бир комбайн сезон нормазының 25-тен 40 чедир хуузун күүседипкенде, комбайнерниң күш-ажылын 25 хуу немелделиг кылдыр төлеп бээр.

Сезон нормазын 40-ден 60 хуу чедир күүсеткенде 50 хуу, а ук нормаңы 60 хуудан өрү күүсеткенде—100 хуу немелделиг кылдыр төлеп бээр.

Үстүнде үүлдү тодаргай болдурары-биле мындыг чижекти киприп көрээлиннер. Бир комбайнның хүнде нормазы 8 гектар базз бир гектарның дүжүдү 15 центнер дижик. Комбайнер хүнде 12 тонна тараанны бастырар ужурлуг. Бо таварылгада бир тонна тараа дээш төлевир 59 көп болур. Ынчангаш, комбайнер сезон нормазын 25 хуу күүседип азы 75 тонна тарааны бастырганда, бир тонна тараа дээш немелде чок аңаа төлевирни азы 59 көпеекти төлээр. 25-тен 40 хуу чедир күүсеткенде азы баштайгы 75 тоннаның кырында 45 тонна тараанны немей бастырганда, бир тонна тараа дээш 73,8 көп. төлээр (аңаа төлевирниң кырында 25 хуу немелдени бергени ол). Сезон нормазының 40-ден 60 чедир хуузун күүседипкенде азы үстүнде ийи санга немей 60 тонна тараанны бастырганда, тонна тараа дээш 85,5 көп. төлээр (азы 50 хуу немелдени бергени ол). Сезон нормазын 60 хуудан өрү күүседипкенде азы үстүнде үш санга немей 120 тонна тараанны бастырганда, тонна тараа дээш 1 рубль 18 көп. төлеп бээр (ол болза. төлевирниң кырында 100 хуу немелдени бергени ол болур).

Аңгылап ажаар арганы ажыглап турда, тавычада кестиннген тараанның хемчээлин дөрт бастырган тараанның хемчээлинче коэффициент өзугаар шилчидиптер. Чижээ, кестирбишаан дуда бастырып турда хүн нормазы 8 га болза, ЖВН—6 деп жатка-биле тавычалай кестиреринниң нормазы 16 га болгай. Бо таварылгада шилчидер коэффициентизи 0,5 (8:16) болур. Оон ыңай, жатка-биле хүнде 21 гектарны кестирген болза, ол 10,5 гектарны кестирбишаан удур бастырганынга дец болур-дур (21 га×0,5). Азы бастырган тараа-биле алырга, ол 157,5 центнерге дец (10,5 га×15 ц=157,5 центнер).

Бедиткен төлевирни бээриниң бо чурумун ажыглап турар үеде кол үүл болза, гектардан алыр ортумак дүжүттү илавылап тодарадыры болур. Бир эвес ажыл-агыйның түстүс салбырларында, бригадаларында шөлдериниң дүжүдү аңгы-аңгы болза, ынчан ажыл төлевирни аңаа дүүштүр чурумчудар ужурлуг.

Оон ыңай, бо чылын бистиң республиканың чамдык ажыл-агыйларында хаттың үрегдээшкининге болгаш кандаашкынга таварышкан шөлдерни акт өзугаар үндүр бижигилээн болгай. Ындыг ажылагыйларга бир комбайнга онааштыр сезон нормазын херек кырында ажаап алыр ужурлуг шөлдериниң хемчээлинге үндүрер апаар.

Тараа ажаалдазында киржин турар комбайнерлер дүжүттү чидириг чок ажаап, сезон нормазын күүсеткенде, оларга дөрт центнер чедир тараанны халаска бээри база көрдүнген.

Комбайндан тараа сөөртүп турар машиналарның човаачылары ажылды үзүктел чок хандырып келген болза, оларга база 2,8 центнер чедир тараанны халас бээр. Комбайнер азы човаачы тараа албас, а акша алырын күзээр болза, алыр ужурлуг тараазының орнунга, күрүнеге садып алыр өртек өзугаар акшазын төлеп берип болур.

Ажаап алдынган картофельдиң болгаш ногааларның ниити чыылдазының 10 чедир хуузун ону ажаап алырынга киришкен ажылчыннарга саларын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга чөпшээрээн.

Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынынга хаара туттунган өске бүдүрүлгелериниң ажылчыннары айда ортумак шалыңының 50 хуузун ук бүдүрүлгезинден елыр.

Бүдүрүлгелерден, транспорттан болгаш өске-даа албан, организация черлериниңден колхозтарже, совхозтарже чоруткан механизаторлар база човаачылар айда ортумак шалыңының 75 хуузун ажылдап турар бүдүрүлгезинден алыр. Оон ыңай механизаторларның, човаачыларның баар, кезер үезинде орук шүүделин хүнде ортумак шалыңын өзугаар төлээр.

Өске бүдүрүлгелерден колхозтарге, совхозтарга барып ажылдаан ажылчыннарның күш-ажыл төлевирин колхозта, совхозта доктааткан чурум өзугаар төлен бээр. Ынчалзадаа онаагаан ажылын хуусаа бетинде, эки шынарлыг кылдыр күүсеткен болза, ажылдан алган шалыңына 20 хуу чедир немелде шаңналды бээри көрдүнген.

Албан, организация черлериниңден колхоз, совхозтарга барып тараанны кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырынга идепкейлиг киржин турар човаачыларга хүнде ажыл онаалдазын бүрүн күүсеткенде, хүнде ажылдан алган акшазының 20 хуузу чедир немелдени бээр, а онаалданы ажыр күүсеткенде ашкан хуу бүрүзүнгеле ажылдан алган акшазының 2 хуузу чедир немелдени бээр. Аар чүк сөөртүр болгаш кожуулуг машиналар-биле тараа сөөртүп турар човаачылар хүн нормазын күүседип турар болза, оларга ажылдан алган акшазының 25 хуузу чедир шаңнал төлевирин бээр.

Оон аңгыда, тараанны сайгарарында, арыглаарында ажылдап турар ажылчыннарга ажыл төлевирин 30 хуу чедир бедидери база көрдүнген.

М. САТ,
Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынының экономизи.

КАРПАТТАР БИЛЕ КАРА ДАЛАЙ АРАЗЫНГА

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Армияның боттандырганы стратегтиг улуг тулчуушкуннарның аразында Яссы-Кишинев дээш тулчуушкун көскү черии эәлеп турар. Оон ужур-дузазы болза немец-фашистиг шериглериниң Балканнарже орукту дуглап турган «Мурнуу Украина» дээр улуг бөлүүн узутканы, Румынияны болгаш Болгарияны дайындан үндүрүп, оларны хостааны болур.

1944 чылдың кышкы болгаш часкы шавар халдаашкыннарының үезинде Совет Армия – немец-фашистиг шериглерни Ленинградтың болгаш Новгородтуң чоогунга, Крымга, Барының эриктин Украиназыңга чылча шапкаш, ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын эртип, Румынияже кирипкен. Дээди Кол командылалдың Ставказы 1944 чылдың чайынында дайынчы чорудулгаларны планнап турган, кол согуушкунну совет-герман фронтунуң төвүнге—Белоруссияга болгаш Барының Украинага кылыр деп шиитпирлээн. Гитлерлиг Германияның эң чугула тептеринче, хамыктың мурнунда Берлинче эң кыска орук ол болган. Ынчаарга немец-фашистиг командылал ындыг согуушкун мурнуу чүкке эгелээр боор кылдыр бодап турган. Ынчангаш аңаа улуг бөлүк шериглерни мөөнүп алгаш турганы ол.

Июнь —августа Совет Армияның шавар халдаашкыны Белоруссияга эгелей бээрге, гитлержи удуртулга «Мурнуу Украина» дээр бөлүк шериглерден 12 дивизияны алгаш, совет-герман фронтунуң төп участогунче октаар ужурга таварышкан. Оон-биле кеды балкан угланышкының быжыглаар талазы-биле онза хемчеглерни база ол алган. Хөй дагларлыг черлерни ажыглап, ханы эшелончуткан кэмгалалды гитлержилер аңаа тургускан, «Мурнуу Украина» дээр бөлүк шериглер ийи армия бөлүктүг турган—шуптузу 47 дивизия, беш бригада. Аңаа 643 мың кижи, 7600 ажыг үгер-боолар болгаш минометтар, 400 ажыг танк болгаш 800 ажыг самолет санаттынып турган. Немец-фашистиг дивизияларының кол күштери Кишинев чоогунга турган, оларның ийлеринге румын шериглер турган.

Ийи совет фронтунуң составынга 930 мың кижи, 16 мың үгер-боолар болгаш минометтар, 1900 хире танк болгаш бодуу чоруур артиллерия тургузуулары, 1760 самолет бар турган.

Дээди Кол командылалдың Ставказы 1944 чылдың июльда 2-ги болгаш 3-кү Украин фронтуларының удуртулгазынга Яссы-Кишиневтүң шавар халдаашкыныг тулчуушкуннарынга белеткериниң дугайында айтышкынны берген. Оны боттандырарынга Кара далай флодун, Дунайның шериг флотилиязын база хаара туткан. «Мурнуу Украина» дээр шериглер бөлүүнүң кол күштерии Яссы-Кишинев, Бендера районунга бүзээлээш, чылча шавар деп планнаан. Оон мнай Румынияның болгаш Болгарияның ханызынче шавар халдаашкын кылыр.

1944 чылдың августың 20-де дангаар эртен 2-ги болгаш 3-кү Украин фронтуларының шериглери шавар халдаашкынче кирипкен. Чадаг-шериглерниң болгаш танкыларның атакалаарынын мурнуу чарыында 1,5 шак иштинде артиллерия болаашкыннарын кылган, аңаа 7,5 мың үгер-боолар болгаш минометтар кириштен. Ийи агаар армиязының самолёттары база аңаа немежип киргеи.

Баштайгы ийи хүннүң дургузунда кол согуушкуннарның угланыышкынынга дайзының организэстыг камгалалының системазы үзе кирдинген. Ийи фронтунуң шериглери улуг шимченгир шериг каттыжышкыннарын тулчуушкунче киирип, дайзынны бүзээлээш, каттыжып алыр сорулганы салган. Айылды эскерип кааш, немец-фашистиг командылал августың 23-те шериглери Прутче аттаарладыр деп шиитпирлээн. Ынчалза-даа дайзының буураарын ол чайладып шыдаваан. Августың 24-те яссы-кишинев бөлүүн бүзээлээрин дооскан, дайзының 18 дивизиязын, аңаа катган өске-даа кезектерин бүзээлээн.

2-ги болгаш 3-кү Украин фронтуларының шериглери дайзының ол бөлүүн узуткаары-биле чергелештир бүзээлээшкиниң даштыы талазынга база шавар халдаашкыны кылып, мурнуу чүкче аткаарлап турган гитлержи шериглериң артынчыларын сүрүп чоруп турган. Бистиң танкылыг каттыжышкынывыс августың 30-де фашистерни Плоештиден үндүр сывырган. Дараазында хүн бистиң шериглеривис румын патриоттарының хостааны Бухарестиже кирипкен. Румынияның ССРЭ девискээринге организастааны, Тудор Владиреску атчыг 1-ги дивизиязының дайынчылары бистиң-биле кады найысылаче кирген.

Яссы-Кишинев тулчуушкунунуң эгезинде-ле Совет Армияның чедип алган тиилелгези Румынияның политиктиг байдалынга шиитпирлиг салдарны чедирген. Компартияга удуртукан депшилгелиг күштер чепсектиг тура халыышкынны эгелээн, ол болза румын улустуң амыдыралынга төөгүлүг эргилде болган. Ол—улусчу революцияның эгезин салган, ынчангаш улус-демократтыг тургузугну болгаш Румынияга социализмни тургузарынга ол чедирген.

Сентябрьның 8-те 3-кү Украин фронтузунуң шериглери румын-болгар кызыгаарны эрткеш, Болгарияның девискээринче 45 километр ханылап, 250 суурну хостаан. Шимченгир кезектер Кара далай флоду-биле кады Дунайда Рущук болгаш далайда Варна порттарже кирипкеи. Сентябрьның 9-та Бургас портту бистиң шериглеривис эәлээн, аңаа немец флоттуң корабльдери чаштынып турган.

Бистиң шериглеривистиң Болгарияже киргени чурттуң демократтыг бүгү күштериниң каттыжарынга улуг идиг болган. Совет дайынчылар хаяндаа бааргa болгар чоп оларны куспактап, улуг өөрүшкү-биле утаып турган. Болгар шериг кандыг-даа удурланыышкынны кылбаанындан ацгыда, бүгү улус-биле кады совет дайынчыларга чүрехтин ханызындан байырны чедирип турган. Алачурт фронтузунга каттышкан болгаш Болгар Ажылыг партияга (коммунистерге) удурткан чепсектиг тура халыышкынын түнелинде улус сентябрьның 9-та фашистиг чазакты дүжүрүп, эрге-чагырганы бодунуң холунга алгаш, чаа, демократтыг чазакты тургускан. Чоннуң болгаш армияның бүгү күштерин фашистиг Германияны чылча шаварыче мобилизастааарынга белении ол чазак медеглээн. Болгар улус бодунуң төрээн чуртунуң төөгүзүнге чаа арынны ажыткан.

Сентябрьның 15-те совет шериглери ажылчы чоннар чылыы-биле, чүректиң ханызындан байыр чедирип турда, Болгарияның найысылалы — Софияже кирипкен. Сентябрьның үжүнде олар болгар-югославияжыг кызыгаарже үнүпкен. Чаа тулчуушкунларга белеткел эгелээн, оон түнелинде Югославияның чеен талазын болгаш найысылал— Белградты хостааны болган.

Яссы-Кишинев тулчуушкунарының түнелинде кандыг болганыл? Гитлерлиг Германияның амыдыралы чугула рай онзарынче орукту дуглап турган «Мурнуу Украина» дээр шериглер бөлүү чылча шаптырган. Ынчаарда 18 немец дивизияны бүзээлээш, узуткаан, а 22 дивизия болгаш 5 бригада дүжүп берген. Дайзының 208 мың солдаттары болгаш офицерлерин бистиң шериглеривис ... Оларның арасында 31 генерал бар болган.

Совет шериглер Венгрияны хостаар сорулга-биле оон ынай чорупкан...

Яссы-Кишинев тулчуушкунарының түнелинде Молдав ССР-ни хостаары доозулган, дайындан Румыния үнген, фашистиг Германияга удур дайынны чарлаан болгаш антигитлерлиг коалицияның лагеринче шилчүүш, немец-фашистиг шериглерге удур тулчуушкунга 30 чедир дивизияны кирген, Дунай чоогу чурттарны немец-фашистиг кулданыышкындан хостаары дээш демиселдер киритпкеннер.

Ийиги дайзынга—фашизмге удур Совет Армияның, румын болгаш болгар шериглериниң кады тулчуушкуннары, ол армияларның найыралының үндезинин салган, ол найырал Варшава Керээзинин киржикчилериниң иштинге улам хөгжээн.

Николай СВЕТЛИШИН,
полковник, төөгү эртемнериниң кандидады.
(ПМА).

Башкыларның август хуралдары

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

Башкыларның август чөвүлел хуралы Улуг-Хем районга эрткен. Аңаа «Аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчидерин доозар талазы-биле моон соңгаргы хемчеглер дугайында» илеткелди СЭКП райкомунуң секретары Х. К. Норбу кылган. Өөреникчилерниң коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле ийиги илеткелди ВЛКСМ райкомунуң секретары Н. Б. Антонова кылган.

«Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп кыйгырыны амыдыралга боттандырар дээш кандыг ажылдарны чорутканын, өөредилге-кижизидилге ажылында чедишкиннер болгаш четпестер барын, бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени бүрүн боттандырар дээш моон соңгаар чүү кылырыл дээн чижектиг айтыыглар август хуралынга болган илеткелдерге болгаш башкыларның санал-оналыңга кол черни эәлээн.

Улуг-Хемниң улус өөредилге ажылдакчылары болгаш партия, совет, хөй-ниити органнары партияның XXIV съездизинин улус өөредилгезинин талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке тодаргай үлүүн киргеннер. Школаларның материалдыг баазазы экижип олурар. Эрткен үш чартыс чылда барык муң ажыг олуттуг школа бажыңкарын тутканы. Районуң школаларында ажылдап турар башкы кадрларның 70 хөвүзү дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Өөредилгениң дериг-хереклелери-биле хандырылга эгижээн.

Өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели база өзүлделиг. 1970 чылда районга өөредилге ниитизи-биле 91 хуу турган болза, эрткен өөредилге чылында 96,5 хуу болган. Районда 153 класс, 128 эртем башкылары үче хуу өөредилгени чедип алган. Ийи чылда өөренирлериң саны кызырылган. Өөредилге-кижизидилге ажылын бедик деңнелге организастап турар башкылар коллективтериниң саны чыл бүрү көвүдел олурар. Ылаңгыя Баян-Кол (директору Я. Я. Шаңнаа), Булун-Терек ортумак (директору В. Х. Карз-оол), Терлиг-Хая (директору М. К. Гаврилова), Иштии-Хем (Т. Б. Дары-Сюрюн) сес чыл база Хөлчүк эге школалары дээре ажылдап турар. Е. К. Соколова, Т. С. Дартан-оол, А. Д. Бичей-оол, В. К. Маспык-оол, Ш. М. Даржай, Р. Т. Сагаан-оол ышкаш ажыл-херээнге кызымак башкылар хөй.

Школа назылыг уругларның үчёдүн чогумчалыг тургузар ажылда чамдык эки түүлдер бар апарган. 1971—72 өөредилге чылында сес класс дооскаларның 68 хуузу ортумак школа доозуп турган болза, 1972—73 өөредилге чылында ук сан 71,4 хуу четкен. Эрткен өөредилге чылында ол 73,3 хуу болган.

Өөреникчилерниң билиниң шынарынче башкылар коллективтери, тус-тус эртемнер башкылары онза сагыш салыр ужурлуг. Маңаа башкылаашкынның иделлиг деңнели, башкының бодунуң квалификациязын, политиктиг болгаш ниити-биле бедидип турары кол хамаарылгалыг болур. Башкының өөренікчи бүрүзү-биле тускай ажылы школачыларның билиниң ханы болурунуң үндезини.

Багай өөредилгениң ужуурдан школазын ара казар чоруктар үүнүп кээр. Чаа-Хөл, Арыг-Узуу, Шагаан-Арыгның № 1, 2, Булуң-Терек школаларындан хөй өөреникчи школазын каган. Шак мындыг байдал чамдык школаларда чылдан чылче уламчылап турар. Ынчангаш бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгези күүсеттинмейи турар. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырбайн тура ортумак өөредилгеже шилчилгени чедишкиниг чорудары берге. Ийи чижек. 1966 чылда Көк-Чыраа сес чыл школазының бирги клазынга 30 өөреникчини хүлээп алган. Оларның арасындан чүгле 16 өөреникчи сес класс дооскан. Өске өөреникчилер өөредилгезин ара каггаан. Шагаан-Арыгның № 1 школазы 1964 чылда бирги класска 96 өөреникчи хүлээп алган. 1974 чылда оларның арасындан үүгле 36 кижи оңгу классты дооскан. Азы өскээр чугаалаарга бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезиниң планын школа 37, 4 хуу күүсеткен-дир.

Башкы кижи бодунуң өөреникчизинге бүгү - тала-биле үлегер-чижек болурун кым-даа билир. Ындыг турбуже чамдык башкылар бедик атка төлеп чок, арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрей бээр таварылгаларның барын хуралга шыңгыы чугаалашкан. Шак мындыг чамдык эштерин удуртур ажылдан чайлаткан, өскелерин ажылдан үндүргүлээн.

Улуг-Хем районуң башкылар коллективтериниң мурнундан кандыг сорулгалар алдынганыл? Бо талазы-биле чугаа августа хуралынга калбаа-биле болган. Илеткелчилер болгаш санал бергеннер боттарының бодалдарын илерелдиг, туг-тус школа коллективтери үүнүү кыпза чогуурул дээрзин айткан.

Районуң школалары бүгү-ниигниң сес чыл өөредилгезинин планын күүсетпейн турар. Өөредилгениң шынары чавыс. Чер-черде тургустунган бүгү-ниити өөредилгезиниң постулары ажылдаваан турар болгаш чамдык школалар уругларның үчёдүн ковчуг багай чорудун келгенин Улуг-Хем райкүүскомиуң секретары Н. М. Маріса саналыңга айытхан.

Уругларниң билиниң хошкак болурунуң база бир чылдагааны чамдык башкыларның эртем болгаш методика талазы-биле билиин бедитпейн турарында. Шак ындыг чоруктуң уржуудан кичээлдер чаңгыс аай, иделлиг деңнели чавыс эртип турар, уругларның билии кошкак, колдуунда «үш» деп демдек-биле үнелеттинер апаар.

Эрге-хоойлу билиглери пропагандалары чугула айтыырының бирээзи. Ындыг турбуже кайы-даа школада боже кичээнгей кошкак. Назы четпээннер ортузунда корум-чурум үрээр чоруктар эвээш эвес. Ылаңгыя чайгы үеде хайгаарал чок артын турар уругларның чайгы дыштанылгазын организастаарынче сагыш салыышкын багай. Район төвү Шагаан-Арыгда безин пионер лагерии организаставааны аңаа херечи болур.

Чыл бүрүде-ле районуң школаларындан аныяк башкыларның 30 хуузу өскээр чоруп турар. Оон кол чылдагааны оларның оран-бажыңын амыдырал хандырылгазын таарыштыр организаставааны. Ол дугайын Чааты ортумак школазының директору К. Ч. Куулар бодунуң саналыңга демдеглээн. Башкыларның бажыңнарынга газ плиталарын тургузар дээрге, совхоз дирекциязы чөпшээревейн турары черле кончуг шын эвес. Ылаңгыя төп областардан келген аныяк специалистерге хамаарыштыр бо айтыыгны өөренип көөрү чугула. Школа дээргеле совхозтуу, ында ажылдап, турар башкылар база оларның специалистери деп үүвени чамдык удуртукчулар утпаза чогуур.

Школаның ажылының чедишкиниг болурукга ада-не комитединиң, школага болгаш өг-бүлеге дузалаар чөвүлелдериниң ролю улуг болуру чугаажок. Уругларның ада-иелериниң байдалын өөренип көөрү, оларның ортузунга педагогика болгаш уруглар кижизидилгезиниң талазы-биле пропаганда ажылын калбартыры база чугула. Ол ышкаш районуң школаларында мурнакчы дуржулганы нептередир ажыл ам-даа багай боон турарын Шагаан-Арыгның № 2 школазында партия организациязының секретары Ч. О. Маады саналыңга демдеглээни чөптүт.

Башкыларның август чөвүлел хуралының баштайгы хүнүнде ангы-ангы эртемнер аайы-биле секция ажылдарын эрттирген. Оны организастап турарында чамдык өзу барымдаалаан байдалдың барын Чырыдыышкын министерствозунуң төлөөзи К. Д. Даваа шын демдеглээн. Маңаа чүү айтып болурул дээрге тус-тус секциялар мурнакчы дуржулганы нептередириниң өзулуг төвү болган турар ужурлуг, херек кырында байдал ындыг эвес болган.

СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң киллдис эрге-лекчизи П. Т. Киселев хуралдың ажылынга киржип чүве чугаалаан. 1974—75 өөредилге чылы аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчидериниң сөөлгү түнелі чылы. Улуг-хемчилер эрткен чылларда чамдык ажылдарны кылза-даа, шиитпирлээр ужуулуг айтыыглар хөй деп ол чугаалаан. Бирээде, бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгези. Оон күүселдези шиитизи-биле РСФСР-де 92 хуу, республикада 75,6 хуу турда, Улуг-Хемде — 68,4 хуу азы эрткен чылдың сентябрь эгезинде 31 өөреникчи өөредилгеге хаара туттунмаан. А өөредилге чылының дургузунда чеди кижи өөренмейн барган. 13 өөреникчи ажылда кирген аттыг. Эрткен өөредилге чылында өөреникчилериниң 3,4 хуузу ол-ла класынга кэтап олурган. Сорулга чүл дээрге четпестерде түнел үндүрер, «аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп лозууну амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар апаар деп, эш Киселев түңнеп чугаалаан.

Улуг-Хемниң башкылар коллективтери, Совет Тываның 30 чылының бүдүүзүнде эгелээр чаа өөредилге чылында чедишкиниг ажылдаарын август хуралынга дугуржуп чугаалашкан.

Б. ДИРЧИН.
«Шыныың» тускай корр.

Тбилисиниң медицина институдунуң доозукчузу Омар Владимирович Перадзе Кениянның кадык камгалал министерствозунда Кадыкшылдың Бүгү-делегей Организациязының (КБО) не болгаш чаш уруглар кадыкшылын камгалаарының айтыыгларының талазы-биле чөвүлекчизинде ийи чыл ажылдап турар. Оон министерствода ажылдаар черинге олурганын көөрү берге: ол үргүлчү-ле ырак-узак черлерже чорупкан боор. Оон ногаан машиназын чурттуң эң-не ыраккы бөлүңнарында безин таныыр. Ол уруглар чинчиир, оларның ада-иелериинге таарымчалыг байдал ол 600 мың ажыг чурттакчылыг чуртта бар боон турар. Чурттуң мурнуу чүүнде четчир хемчэлдиг чылыг болгаш өл-шыг бар болганда, чылда-ла ристиң ийи дүжүдүн алыр аргалыг боон турар.

ТУРУКТА: О. В. Перадзе бичиы уруг-биле.
В. ВАСИЛЬЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кипрде байдалга хамаарыштыг

АФИНЫ. (СЭТА). Кипр айтыырына хамаарыштыр Грециянның премьер-министри К. Караманлис биле Киприң президентизинин хүлээлгезин түр күүселип турар Г. Клиридистиң аразынга болган чугаалажыышкыннар Афинада доозулган.

Киприң десхен кижилериниң айтыырын база ук өргулукка экономика талазы-биле онаажып турар берге айтыыглары шиитпирлээрге Греция эргежок чугула дузаны чедирер деп үүве чугаалажыышкыннар доозулган соонда медеглеттинген. Киприң, Грециянын, Турциянын болгаш Айыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери бүгү күрүнелериниң киржилгези-биле, кааллаа каттышпаан оон өске күрүнелерни база киириштирип болгуун барымдаалап турган, КНО-га делегей конференциязын чылдырар дугайында Совет чазактың саналын мөзүг чуртум күүлдүгүнүп хүлээген деп, Грециянын даштыкы херектер министри Г. Маврос журналистерге медеглеп чугаалаан.

«Турция-биле катап чугаалажыышкыннар эрттиреринче Грециянны элдеңкээп» Англияның ораллажыышкыннарын Греция бүрүү шапкан деп, министр демдеглээн. «Ону көрүп эрткен бис. Ам айтыыгны улам бедик деңнелге чугаалажыырынче кедүрер сагыштыг бис»—деп, ол чугаалаан.

Кипр талазы-биле делегей конференциязын чылдырар дугайында совет санал «кончуг сонуурганыг болгаш ону улам ынай өөренип көөрү негеттинип турар» деп, Г. Клиридис бодунуң талазындан медеглээн.

Даштыкы информациялар

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

ГВИНЕЯ-БИСАУ КЫРЫНДА ХОСТАЛГАНЫҢ ХЕРЕЛИ

Гвинея-Бисау барык беш чүс чыл иштинде колония боон келгеш, кичи-бектиг дарлалдан хосталган. Португалияның чаа чазаа ол африк чурттуң чазаан хүлээп көрүп турарын чарлаан. Ол болза, Африкада ук чурттуң национал хосталга дээш шимчээшкининиң улуг тиилелгези-дир.

«Бистиң улус 11 чыл иштинде аар-берге демиселди чорудуп келгеш, хамаарышпас болур чорукту чедип алган, ынчангаш ол эрге-шөлээ—Африканың бүгү улузунуң, португали улустуң болгаш дедегейниң колонияга удур бүгү күштериниң тиилелгези болуур»—деп, Гвинея-Бисау Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Луис Кабрал чугаалаан.

Улуска удур эрге-чаргырганың дүшкени, бо чылын Португалияга апрельде болуушкун Португалияның Африкада колонияларының улустарының демиселинин калбаргаанының ачызында болган.

Ынчангаш Гвинея-Бисаунуң улузунуң хөй чылда чорудуп келген демиселиниң түнелинде кол сорулга — хамаарышпас чорук чедип алганы. Амгы үеде хүн айтыыры—чаа амыдыралды тургузары, бирги эәлчегде экономика талазы-биле чурттуң тускайлан чорууп чедип алыры боон турар. Ол сорулга өскенің мөлүүгделиниң аңланга ол хире үр турган чуртка белеп эвес деп чүве билдингир. Ынчалза-даа хамаарышпас чорукту чедип алыының мурнунда-на хосталтыган районларга, тодаргайларга, чурттуң девискээринин хөй кезиннге экономиканың үндезинин салганы-биле ол сорулга эәлээн чиигеп турар.

Гвинеяның болгаш Ногаан Шенектиң хамаарышпас чорууунуң африк партиязының (ПАИГК) удуртукчулары чоннуң аъш-чеминиң кол-кол продуктулары — ристи, маисти, маниокту бүдүрүп үндүрерин организастаан. Мал ажылы база-ла четчир деңнел-биле хөгжээн. Аймактар лайының куду деңнелдиг ажыл-агыларының өрвүүга ажыл-агыларының чаа, депшилгелиг хевирин тургускан. Оон үндезини — «улусчу садыг-наймаа» дээр хереглел кооператорлары боон турар. Оларны дамчыштыр тараачыннарны эргежок чугула бараанчар-биле хандырып турар. Олар дээрге, колдуундала тараачыннарның кылып, үндүрүп турар продукциязыбиле орнап алыр дериг-хереклелер боон турар.

ПАИГК аймактарга хамаарышпас ажыл-агыг каттыжышкыннарын тургускаш, база бир чугула сорулганы боттандырарынче улуг базымны кылган. Ол дээрге, чурттуң девискээринде турар хөй-хөй аймак-сөөктерни каттыштырып турган, чаңгыс аай нацияны тургузары болур. Ындыг сорулга Африканың дыка хөй чурттарынга дыка чугула боон турары билдингир.

Гвинея-Бисаудан португали шериглерни үндүргени — оон экономика талазы-биле хөгжүүрүнге чаа-чаа, калбак аргалар тургустунуп келген. Каучук ыяжын, чигир хыыргыыжын, хөвеңни, кокос болган үс пальмаларын өстүрүнге, мал ажылын хөгжүдеринге таарымчалыг байдал ол 600 мың ажыг чурттакчылыг чуртта бар боон турар. Чурттуң мурнуу чүүнде четчир хемчэлдиг чылыг болгаш өл-шыг бар болганда, чылда-ла ристиң ийи дүжүдүн алыр аргалыг боон турар.

Хосталга дээш демиселдиң чылдарында чуртка чаа күрүне тургузуунуң үндезинин салган. Эрткен чылын-на тургускан Улустуң Национал хуралы хоойлу-дүрүм үндүрер эрге-чагырга боон турар. Көлээ черлерде улусчу эрге-чагырганың органнарын соңгуп, тургузуп турар.

Чурт эге өөредилгениң системазынга чоргаарланып турар. Он-он мың уруглар ыракузак, арга-арыг иштинде школаларга өөренип, ПАИГК-тиң үндезилекчизи Амилкар Кабралга баштаткан кижилериниң чогаадып, тургусканы чаа өөредилге номнарын өзугаар өөренип турарлар. Амгы үеде безин Гвинея-Бисау уруглары школага хаара тудар талазыбиле Барының Африкада эң мурнакчы чурт болу берген.

...Ол аныяк республиканың улузу боо-чепсээ-биле демиселжип турган, хамаарышпас чорукту чаалап алган, чаа амыдыралды тургузуп эгелээр аргалыг боон турар. Социзлистиг чурттарның көргүзүп турар деткимчезинин ачызында хамаарышпас, чечектелген күрүнени тургузарының сорулгазы күүсеттинер дээрзинге чигзиниг турбас.

Е. ЕГОРОВ,
В. СКВОРЦОВ.
(СЭТА).

АҢГЫ ДЕМИСЕЛИ КҮШТЕЛГЕН

Капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары күүстүң болгаш кыштың келирин сагышсырал-биле маңан турарлар. Оларның амыдыралы акшахөрөнгинин үнезинин үргүлүг кудулап, бүгү-ле бараанларга өртек-үнениң улгадып, үндүрүг-дадыырларының бедип турары-биле улам дорайтан турар. Акшаның өртек-үнезинин кудалаашкынынга удур демиселге сылдап алгаш, буржуаз чазактар, иштики хереглелди кызырар, социал хемчеглерге бюджет өзугаар чарыгдалдарны эвээжедириниң кажар-оптуг аргаларын кылып турар. Улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң ажык-кончаазы улам көвүдеп, чаңгыыччы ангылар экономиктиг бергедээшкиннериниң бүгү-ле адр үүргезин ажылчы чоннарының эктинче чаа каар деп орлдажып турар үеде буржуаз чазактар ажыл төлевирин улгаттырар дээш кандыг-даа негелделерни хандырып бербейн турар.

Бүдүрүлгениң кызырлып, дыка хөй бичии болгаш ортумак бүдүрүлге черлериниң хоозураары-биле холбаштыр ажыл чок кижилериниң санының чайлаш чок өзүлдели боон турар. Бо чылдың июнь айда-ла АКШ-та ажыл чок кижилериниң саны ажыл кылып шыдаар чоннуң 5,2 хуузу—4,8 миллион кижи чеде берген. Германияның Федератиатиг Республиказында 500 мың ажыг кижи, Францияда—200 мың кижи ажыл чок боон турар. Италияда, Данияда, Швецияда, Японияда болгаш өске-даа дыка хөй чурттарда ажылдаар чер тыппастаан кижилериниң саны база көвүдээн. Капиталистиг чурттарның миллион-миллион кижилери ажылдаар чер чок болганының уржуудан дыка ядыы-төренги байдалда чурттап турарлар. Капиталистиг системаның мөлүүкү чоруун монополиялардың каратуразында үүлгедиишкиннери, чазак черлериниң ажылчы чоннарының эктинче чаа каар деп орлдажып турар. Олар экономика талазы-биле эң шыңгыы хемчеглерни алырынче болгаш каража-когаралдарны кылырынче кыйгырып турарлар. Парламентилериң индирлериниң ажыл чоктарга дузаламчыны улгаттырарын хоозуи өзу-биле аззавышаан. Ынчалза-даа ол бүгү меге аззаашкыннар болгаш кыйгырыглар ажылчы чоннарга ажык чок, хоозуи чулчуруушкун-дур. Улуг-улуг капитал боттарының чагырыкчылары — буржуаз чазактарның дузазы-биле ажыл чок кижилериниң улам көвүдеп турарын ажылчын ангының амыдыралчы эрге-шөлээзиниче халдаашкынын үргүлчүлээриниче медерелдиг-биле ажыглап турар.

Барының болгаш Чөөн чүктериниң капиталистиг чурттарының ажылчы чоннары ол бүгүнү ам улам тодазы-биле медерел, билип турар апарган. Бо чайын АКШ-ка, Англияга, Италияга, Францияга, Голландияга болгаш өске-даа дыка хөй чурттарга «социал амыдыштын» чок болганы—ангы демиселиниң суларараанны таварылга эвес-тир.

Амыдырал байдалдың дорайтаашкыны болгаш ажыл чок кижилериниң санының улам көвүдээни ажыл соксадыышкынныг шимчээшкинге чаа-чаа күштү болгаш идигни кылып, күштелдирери билдингир. Ажылчы чоннар болгаш оларның профэвилелдери монополияларның ниити шаап халдаашкынынга удур боттарының эрге-шөлээзін дээш шыңгыы демисежип, ангы демиселиниң хемчээлин улам-на калбартырынче үүтүүр аапар.

Н. КОЧЕШКОВ.
СЭТА.

НАТО ХҮРЭЭЛЕҢИ ДЕВИДЕП ТУРАР

Чогум-на НАТО-ның эрге-дужаалдыг идеегттери-биле өөрээп турган, Кипрге кризис өөскүттүрген деп үүвени ам барының үүтүп парлалгазы ажыы-биле мөнин бижип турар. Кипр кризизи ол эвилелге хөй-хөй уржуктарлыг болу берген. Ындыг апаар деп, оон удуртукчулары бодаваайн-даа турган.

Ук кризис хамыктың мурнунда НАТО-ның эң бижыг челенгиштериниң бирээзи кылдыр санаттынып турган Грециянын шериг өзу-чурумунуң бүүрап дүжеринге чедирген. Киприң хоойлу өзугаар догуннан турган чазаан дүжүрерин болгаш хамааржылга чок Кипр күрүнеин узуткаарын организастаарынга кол рольлуг болуруун эң баштай чогум-на ол өзу-чурумга дааскан. Кипрге болган сегиржин алмышкынга НАТО-ның ийи арынныг, мегечи политикалыг болганынга хөй-ниитиниң киленнээн сагыш-сеткилиниң күштүүн барымдаалаш, Грециянын чаа чазаа ол эвилелдин шериг организациязындан Грецияны үндүрер деп шиитпирлээн.

Ындыг апаарга, НАТО-ның удуртукчулары шыкап-ла опчоктаныр харык чок сагышсырай берген. Греция үше бээрге, ол эвилелдин чепсектиг күштериниң ниитизи-биле 250 муң саныг кижизи эвээжээш, Грециянын девискээринге турган чугула базалары база сандан үнген. НАТО-ның чеен талакы Чер ортузу далай девискээринде, эмге-хаяжок нефть үүжелиг чоокку Чеен чүктүң шуут чоогунда, стратегия талазы-биле чугула черде турумчаан мурнуу-чөөн туружу бертингеш ондактыг апарды деп, аңаа холбаштыр барының чүктүң парлалгазы мөңгарап мөнчулганын бижип турар. Ол нефтиин алырынга база-ла НАТО чурттары ылап сонуургалдыг.

Ол эвилелдин удуртукчу идеегттери ынчангаш бакка мөгүдеп турар. Бир талазында, олар Греция биле Турцияны көгүдүп, база НАТО кежигүнү — Англияның киржилгези-биле үш таланын чугаалажыышкынарын катап эгелеңер, херек кырында Кипрнин девискээрин үлежип алырынга чедирер болгаш ону НАТО-ның базазы болдуруп алгаш ажылларын чингедир киллдыр ол ортулуктун айтырының шиитпирлеп каарын чөпшээрежинер деп күүсүп турар. Өске талазында, олар ук девискээрге боттарының баазаларын тургузуп алырынга Грецияны солуур чер сураглап турар.

Португалияга апрель революциязы болган соонда Европаның бүгү мурнуу кезээнде бодунуң туруштарына НАТО көзүлдүр сагышсырап турар. Ындыг болганда ам НАТО-ның удуртукчулары Италияның мурнуу кезээнге семеп турар. Италияның девискээринге соңгу-атлантика эвилелиниң базаларын болгаш шериглерни немей тургузарынче Италияны төөреди бээрийде дээш, ам Италияның хөй-ниитизи хөлчок сагышсырап турар.

Чер ортузу далайның чурттарының хөй-ниитизи ол девискээрге дүшкүүрлүг бай-далды күштелдирерин соксаткан турарын болгаш хамыкты мурнай оон кол чылдагаанарының бирээзин — Кипрде боон турар месилдежиишкинни узуткаарын негеп турар. Кипр күрүнеин тускайлан догуннарын, бүрүн эргезин, хамаарышпас чоруун болгаш будун девискээрлиг турарын чайгылыш чок быжыг туруштуг камгалап турар Совет Эвилелиниң принципиалдыг, чөптүт туружун ол чурттарның хөй-ниитизи белии-биле үнелеп турар.

Даштыкының холгаарлаашкынындан Кипр Республиканы камгалаар, Кипрнин девискээринден даштыкы чурттарның бүгү шериглерин үндүрерин хандырар, бодунуң күрүне айтыыгларын боду шиитпирлээр арганы кипр чоңга тыпсыр дээштиг хемчеглерни алырының эргежок чугулазын Совет чазак бодунуң медеглелинге демдеглээн. Совет Эвилели Кипрнин, Грециянын, Турциянын болгаш Айыл чок чорук чөвүлелиниң кежигүннери — бүгү күрүнелериниң киржилгези-биле КНО-га делегей конференциязын чылдырар дугайында айтыыг тургускан, ук конференцияга оон өске, ылангыя кааа-даа каттышпаан күрүнелерни база киириштирген туруп болур.

(СЭТА).

Эрге-дужаалындан дүжүрген

АФИНЫ. (СЭТА). Күрүнениң хоойлу-дүрүм чөвүлелиниң кежигүнү Ионнис Ляписти грек чазактың шиитпирин өзугаар оон эрге-дужаалындан дүжүргген. Коммунизмге удур үзелдии-биле болгаш буурап дүшкен шериг өзу-чурумунга бердингени-биле сураглыг апарган И. Ляпис үш чыл дургузунда Афинының онза, шериг судунуң прокуроору турган. Шериг өзу-чурумунга удурланганнарны политиктиг өзу-биле шиидеринге ол киржип, депшилгелиг көскү ажылдакчыларны шаажылап өлүрер шиитиелдер үндүрерин негеп келген.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Тайбың Совет фондузунуң салбырлары бистиң чуртувустуң хоорай бүрүзүнде бар. Ол фондуже хүннүң-не акша шилчидиишкинин, үнелиг белектерни кылып турар.

...Куйбышев хоорайда 80 харлыг башкы болгаш шеригден халашкан майор, 73 харлыг Яков Мантуров олар чурттап турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Екатерина Ивановнаның оглу өлүрткен, ийи, дуңмазы база өлгөн, а ашаа болгаш ийи хөрээжен дуңмазы инвалидтер бооп арткан. Майор Мантуров ийи дайынга киришкен болгаш каш удаа балыглаткан.

Бо ийи кижи бот-бодун танывас, ынчалза-даа оларның кайызы-даа дайынны көөр хөңнү чок. Ынчангаш олар тайбың фондузунуң ында салбырында келгеннер. Екатерина Ивановна эрги шагның алдын, мөңгүн акшаларын эккеп берген, а Яков Мантуров бодунуң пенсиязының кезиин тайбың фондузунга доктаамал киирип турар.

Куйбышевтиң күрүне банкызының салбырларының бирээзинге улгады берген назылыг, бөдүүн кеттинген хөрээжен кижи чедип келгеш, тайбың фондузунуң агар санынга 3000 акшаны оон хүлээп алырын дилээн. Акшазын дужаагаш, квитанция алган соңда, адрезин безин айтып каг-байын чоруй барган. Тайбың фондузунга дуза чедирер комиссияның активчилери ол ут-байны арай деп тыпкан. Ол болза пенсия ап турар Ксенья Барабанова болган. Сызрань хоорай чурттуг пенсионер Александра Гладкова тайбың фондузунга 4462 рубльди киирген. Ол—эмчи сестразы, ашаа—эмчи.

— Бүгү назынымда ашаам-биле кады өлүмге удур демисежип келген бис. Дайынга качыгдаан хөй кижилерни көрген бис. Бистиң киирген үлүүвүс тайбың-ны камгалаарынга дуза катсын—деп, ол чугаалаан.

Эмчи — педиатр Вера Зворыкина бежен ажыг чылдарда уругларның кадыын камгалап келген. Медицина эртемиринің кандидады, институттуң уруглар аарыынга удур кафедразының эргелеичизи кижи. Делегейниң янзы-бүрү булуңнарында дайыннарга качыгдап турар уругларга дузалаарыбиле ол бодунуң шыгжамырындан 8000 рубльди тайбың фондузунче шилчиткен.

Тайбың фондузунче кирип турар акшаның хөй кезии пенсионерлерден эвес. Харын ажылдап турар кижилерден кирип турар. Новокуйбышев чурттуг инженер Татьяна Шэфранская чеди чыл дургузунда бодунуң бир хүнде алыр акшазын шилчидип келген. Ажылчын-тудугжу Григорий Найденко ай санында-ла үш рубльди шилчидип турар.

Тольятти хоорайда синтетиктиг каучук заводунуң инженерлери Виктор Руднев болгаш Владимир Круглов тайбың фондузунга 275 рубльди шилчидип берген. Чаартыкчы саналды ажылдап ныланы дээш оларга берген шаңналдың чартык кезии ол болган.

Хуу кижилерден аңгыда заводтарның ,фабриналарның, албан черлериниң ажылчы чоннарындан коллективтиг акша шилчидиишкини доктаамал кирип турар. Чижээ, Тольятти хоорайда эмнелге коллективи 1973 чылда тайбың фондузунче 4500 рубльди шилчиткен.

Тайбың фондузунче Куйбышев областан кирип турар хөреңгиниң дугайын чугаалады-выс. Эки тура акша шилчидилгелери чурттуң бүгү областарында, республиканларында чоруп турар.

Тайбың херээн камгалаар дээш бөттарының акша-хөреңгизин шилчидип турар совет кижилерге өөрүп четтириишкинни илергейлээн чагаалар даштыны чурттардан хөй кээп турар.

«Бистиң уругларывыска, өг-бүлелеривисне үнелеп четпес дузаламчыны көргүскени дээш өөрүп четтирдивис—деп, Танзанияның чурттакчызы Хан аль-Хасан бижээн.—Өртектер улгадып, продукт чедишпейн турган үеде келген ол дузаламчы кайгамчык улуг ужур-дузалыг болган. Силерден алган материалдарывыс-биле уругларывыска идик-хепти даарап берип тур бис».

Тайбың фондузунга кирген акша-хөреңгини Вьетнам Демократтыг Республикада школаларга дериг-херекселдер болгаш өөредилге пособиязи садарынга, Гондураста клиниканы дериирингe, Египетке Жолио-Кюри аттыг школаны тударынга, Анголаның, Мозамбиктиң, Гвинея-Бисаунуң чонунга эм, эмнелге дериг-херекселдери, идик-хеп садарынга, Ханойда бөжүүр бажыңны тударынга, өскүс калган араб уругларны ССРЭ-ге эмнеп, дыштандырарынга дамчыдып берген.

Виталий ПРОСКУРИН,
(ПМА).

Чечектер делгелгези

Чечектер... Кандыг-даа кижиниң амыдырал-чуртталгазы олар-биле кезээде тудуш холбаалыг. Байыр-чыскаал-даа хүннеринде, найыр-дой-даа үеинде бистиң сагыш-сеткилиисти өөртүп кээр чүве,—өскөзүн чечектер-де болгай. Ынаңшылдың баштайгы дүлүм эвес сестерин-даа олар сөглээр... Янзы-бүрү чечектер чаңгыс черге бөлүк турда чадаш-ла.

Шак ындыг оюн делгелгени эрткен дыштаныр хүнде Кызылдың Октябрь кудумчузунда садчыгашка хоорайның херээженнер чөвүдели организаттаан. Чаңчыл апарган делгелге бо удаада Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатты-нган болгаш оон бир өөрүнчүг талазы—хөй санныг коллективтерниң идепкейлиг киришкени болган.

Моон мурнунда чарлаттынган конкурстуң негелдезин баугаар девискээрин эң эки ногаанчыткан ийи коллективтерге—Иштики херектер министерствозунуң болгаш 14 дугаар механизация эргеделиниң херээженнер чөвүлелдеринге бирги черге-нин дипломнарыбиле кады 30-30 рубль шаңналды тывыскан. Будурулге черлериниң иштин эки каастап ногаанжыдар болгаш делгелгеге идепкейлиг киржир талазыбиле республика типографиязының херээженнер чөвүлели тиилекчи болуп, конкурстуң бедик шаңналынга төлептиин бадыткаан. Утка-шынарлыг, чараш композицияны чогаадып көргүскен Кызыл-сарыгның херээженнер чөвүлели конкурстуң база тиилекчизи болган.

Бөттары хууда чечек өстүрүп делгээннерниң иштиинден Кызылдың чурттакчызы А. А. Гурова эң чараш чечектерни көргүскеш, Хүндүлел бижик болгаш акша шаңналык алган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧУРУКТАРДА: делгелге үеинде (үстүнде чурукта). Республика типографиязының херээженнер чөвүлелиниң делгеп көргүскен композициязы.

АВТОРНУҢ фотолары.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ИЙИ СТОЛОВАЯ, ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

Тес-Хем районуң төвү—Самагалдайның Советская кудумчузунда бир хүрең бажың бар. Ооң чанында машиналар, эрткен-дүшкен кижилер-дээ, көвей болгулаар. Ол дээрге Тес-Хем райпозунуң столоваязы-дыр. Каш районуң чонунуң аргыжарда эртер-дүжер белдири болганда, маңаа чонуң хаймныг болуру чөп.

Столоваяның даштыкы хевири чаагай. А ында хандырылганың культуразы, кылып турар аъш-чемниң ыныары кандыгыл? Чогуур негелдеге ыракта четпес. Аъш-чемниң ассортиментизи кызыы. Үш, дөрт үүл чемни менюда бижээш азып каан турар. Даартазында-даа кээрге ол-ла чемнер хевээр. Немешкен чүве чок болур. Районуң ажылагыйларының сүт-бараан фермалары суурдан ырак эвес. Ол хирезинде сүттен кылган чемнер көвүлбес. Биезги-ле карашайы хевээр турар. Суксаан кижи айтырарга квас, компот, кисель, тарак чок, мөңгүн сакыында чылый берген суг турар. Ону оода чаа суг-биле чүге солуп болбазыл? Бо чылдың июль 5-те ол столоваяче чок хүнээн таварылга база бар. Ол хүн аңаа келген чон чүге ындыгыл дээрзин айтырарга, кассир турган:

— Кандыг ийилыг уругларыл бо, чем чокта столовая ажыдын алган!—дей тыртын каан.

Ынчангаш столовая ажылдакчылары ыятканыдан чүгле арыынары кыскылаар болганнар.

Бо коллективтиң социалистиг хүлээлгезин ында азып каан болду. Ону өөрге, бодунуң кылып үндүрер продукциязындан эгелээш, чеже хире орулга киирериг, планныг онаалдазын тодаргай айытпаан, чүгле Эрзин столоваязы-биле социалистиг чарыштыг деп бижээн болду.

Тес-Хем райпозунуң баштаар чери (даргазы эш Балаан-оол) бодунуң «думчуунуң адаанда» столоваяның ажылын эккиидер, ында ажылдакчыларның харыысалгазын белдер дээш кандыг хемчеглер ап турар ирги?

* * *

Эрзин суурнуң Комсомольская кудумчузунда шеавергин ак бажыңны эрткен-дүшкен чон база сюп эртпес. Ыракузак черлерден келген кижилер ол столоваядан ,аштанып-чемненирлер.

Ооң ишти арыг-силиг. Аъш-чемниң ыныары эки, ассортиментизи янзы-бүрү. Бо чорук чемненикчилерниң сатыш-сеткилинге өөрүнчүг.

Коллектив планныг онаалдазын ай, квартал санында доктаамал ажыр «үүседип келген.

Тодарадыкчы чылда социалистиг хүлээлгезин годаргай бижээш аскан. Чыл планын 104 хуу, болдунуң продукциязын сайгарарының планын 84 хуу үүседир, пландан ажыр 4000 рубльдиг продукциязын сайгарар болгаш Самагалдай столоваяның коллективи соңчарышка кыйгырганнар.

Столоваяның болдунуң будүрген продукциязын садар буфет база ажылдап турар. Ында квастан эгелээш эт, сүт, далган аймаандан кылган чемнерге чедир үргүлчү турар. Столоваяга аъш-чемни четчири-биле белеткен, хандырылганың культуразын элээн экижиткен. Аъш-чемни чемненикчилериң бажыңнарынче садып алыры көвүдээн. Бо дээрге аъш-чемни ыныарлыг кылыр, кызымаккай ажылдың херечизи. Коллектив чартык чылда саарылга планын ооитизи-биле 101,1 хуу үүседеткен, Поварлар М. Баадыр, К. Танова болгаш З. Сан-оол ышкаш ажылынга кызымаккай, чонга макталдыг ажылдакчылар столоваяда эвээш эвес.

Кожа-хелбээ» ийи районда ооитиниң чемненилге черлериниң байдалы ындыг.

О. СОЯН.

Эрзин район.

Спорт мастери атты тыпсыры

Национал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастери атты моге кижиге кандыг чедишкининери барымдаалап тыпсыры? Республиканың сураглыг могези Василий Базыр-Тараа спартакиадаларга болган республика маргылдааларынга киришкеш, каш удаа шуглуп, үжүүрлежии чорааш. Бо моге РСФСР-ниң спорт мастери атты чүге тырысчайн турары?»

Р. ЧАНЧЫП.
Улуг-Хем район.

Номчукчунуң айтырыын харыылап бээрн-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының орадакчызы Л. С. Седиптен дилээн бис:

— Спорттуң национал хевирлериниг (бо удаада хүрешке) спорт мастери деп атты дөрттен эвээш эвес областар (округтар, АССР-лер) киришкен областар аразында маргылдааларга үш чыл иштинде 1—2 дугаар черлер ап келген ийикпе-лары күш-культураның сестен эвээш эвес коллективтериниң спортчулары киришкен округтуң, областың, автономнуг республиканың эки тура спорт төвүлелдериниң бирги чери дээш маргылдаага ийи чыл улаштыр тиилекчи болган моге тыпсыр ужурлуг. Бо атты чүгле 1972 чылдан бээр берип эгелээн. А Василий Базыр-Тараа ооң мурнунда чылдарда маргылдааларга тиилекчи болуп чораан болгай. Спорттуң национал хевирлериниг Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының бо чылгы спартакиадазынга киришкеш, бөттарының деңзизинге тиилекчи болуп, мастериин нормазын күүседеткен 14 мөгелерге «РСФСР-ниң спорт мастери» деп атты тыпсыры-биле Россия Федерациязының күш-культура болгаш спорт комитединче дилегни киргеи бис. Ол мөгелериң аразында В. Базыр-Тараның ады база бар.

Бокс талазы-биле Гаванада эгелээн делегей маргылдаазы август 30-ге чедир үргүлчүлээр. Совет шилидек команданың боксерлары чемпионат эгелээриниң мурнуу чарыында Сухуми чоогунда «Эшеры» деп базазынга белеткелди эрттирген.

ЧУРУКТА: команданың кежигүнү, Ереван чурттуг Давид Торосян бодунуң тренери Михаил Папазян-биле кады.

И. ЧИХОНОЛИДЗЕНИҢ, Г. КИКВАДЗЕНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ-РОССИЯНЫҢ БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНЫҢ НИИТИЛЕЛИ

БЕЛЕТКЕЛ ЭГЕЗИ

Тес-Хем районда күрүнеиниң аңныыр-тывыш ажыл-агый чери өлүк белеткелиниң эгезин салган. Эрткен чартык чылда бодунуң планныг онаалдазын 130 хуу үүседип, эмге хереглээр 15 сыын мыйызы белеткээр онаалдазын Тес-Хемниң аңчылары бир ай иштинде бүрүн боттандырып, 63 иг өл сыын мыйызын белеткел черинге дужааган. Дужааттынган мыйыстарның шынары эки деп специалистер санаан.

Бо чылын районнуң девискээринде кат, тоорукту дужүүдү багай эвес. Ол талазыбиле бо чылын дөрт үүс муң борбак сайлаттынмаан олчаан тоорукту, 56 тонна сайлап каан тоорукту белеткел черлеринге киирер деп планын ол аңныыр-тывыш ажыл-агый чери боттандырып шыдаар аргаларлыг. Орта чогуур белеткел ажылдарын амдыгааштан эгелей берген. Чижээ, Кара-Хөлдерге, Эрзин-Саянка кат, тоорук хүлээп алыр пунктуларны тургузар, дииң болгаш киш барын барымдаалааш, мурнунда чылдарда туттунган 21 аңчы чадырларны септеп, аңаа немештир база ийи ындыг бажыңны тударын көргөн.

Ч. ЧОРБАА,
Тес-Хем районда аңныыр техниги.

Хайыраан байлак!

Бижикчи Д. Шойдарның «Лесникте кайдал?» деп эгелиг материалын номчаашы, ону дика-ла ей-шаанда болгаш чугула айтыры көдүрген-дир деп бодадым. Шынар-ла бистиң чайгаар бүткен байлаавыска хайыра чок кижилер черле таварышкылаар-дыр.

Эрзинде Мерен суурну долгандыр ховар болгаш үнелиг чыжыргана моон мурнунда кайгамчык эки үнер турган. Ам ол чимис шуут хеварта-ан. Ону кагар, белеткээр үениде черле чедирбес боор-дур. Мээн хууда саналым: Мерен школазының өреникчидери ногаан патрульдардан тургузуп, арга-арыгыш чаагай чимизин камгалаарынга үлүүн киирер болза эки. Чогум-на харын келир үеде бойдус камгалалын холунга алыр, ону өстүрүп сайзырадырынга телептиг үлүүн киирер кылдыр оларны кижизидериниге ол улуг ужур-дузалыг болур ийик.

А. ТАБАА.

«Комбайн» херек чок

Ак-Туругнуң Ак-Хая кат, тоорук талазы-биле элбек черлериниң бирээзи. Бо чылын август эгезинде-ле ында кат быжа берген.

Чоокта чаа Ак-Туруг суурнуң чурттакчылары-биле кады көк-каттан алыр дээш Ак-Хаяже хапкан бис. Чылдык-на кады элбек болур черге келдивис. Бүрүлери-биле катай сывыра тыртын алгаш барган куруг сыптар таваржыр, доорзунунда тоглаан кат-ла хөй, мындыг. Ооздун бодап көөрге, кат бо чылын база эки үнген хире. Ам кадчап барган кат чүвел дээш, ол-бо керүүнүп базып орумда, кады келгеним улустун бирээзи алгырып үнүп:

— Ээ-че! Хуваразын, «комбайнап» каагкеч черде келген-дир бис!—деп-ле бо. Ам сактып келдим: кат-шүүрээр-биле шала быыкан катты-ла сывыра тыртын каапкан болганы ол-дур ийик моң.

— Мындыг «комбайн» эрткен черге ийи-үш чыл улай ылап-ла кат үнмес чүве чораан—деп, демги-ле эжим хараадай-дыр.

Мен база-ла ол эжимни деткип кагдым:

— Эзимге «комбайнның» ажыы чок! Кат-шүүрээрлер-биле каттаан кижилерни хоруур, азы торгаар болза эки-дир ийик!

Х. ТОВАРИШТАЙ.

Үрегдекчилерге кеземче

Арга-арыг чоннуң байлаг дээрзин кижи бүрүзү билир. Ол хиреде-ле суурлар, чурттакчылыг өске-даа черлер чоогундан одаар ыяш кылдыр үнгел үнүштү чопшээрел чокка кезер, үрегдээр кижилер ам-даа таварышкылаары хараадапчыг. Кыш кел чыдар. Эрткен чылдың практиказын сөзүгаар алырга, чамдык чалгаа кижилер чылыг өйде одаар ыяжын белеткеп албайн, кыжын суур чаның арыын үрегдээр болур-дур. Ынчан бис Кызыл-Даг суурнуң элээн каш чурттакчыларын акшага торгаар ужурга таварышкан бис. Ол ышкаш «Ак-Туруг» совхозтуң ол-ла салбырының хойжулары боттарының шөлүн дестей кажаалаар дээш Чаа-Хөл биле аразында орук кыйында чаш хадыларны үреп каапкан таварылга бар. Бо бүгүнү болдурбазы негеттинип турар.

* * *

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин Арыг-Уаңда, Хайыраканда болгаш Ак-Туругда 80—90 гектар девискээрлиг, тарын олуртур ыяш өстүрер черлер бар. Аңаа чылдыс-на ыяштын шетчигештерин олуртканы, өске черлерже өстүрериби-ле чорудуп келген. Ыяш ажыл-агый черинде профсоюзлар комитеди чоокта чаа ол черлериниң аразында чарыжын түнкээш, бирги черни Ак-Туруг салбыры алган деп саналаан. Чаш ыяш олуртуп өстүрер талазы-биле планын 110 хуу үүседеткен ол салбырга шаңнал кылдыр «Отдых» деп радиоприемникти берген.

К. КОМБУ.

телевидение

АВГУСТ 27-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Соолгу хар». Телефильм.
18.50—Телемедээлер.
19.05—Уругларга. Мультфильм.
19.15—Телемедээлер.
19.25 — «Сигенчилер — күш-ажылчы эвлечгде». Тыванның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының директору В. С. Сапелкиниң чугаазы.
19.35—«Харамчок Посейдон». Кыска фильм.
19.45—«Ханифа Мавляиова мырлап тур». Телефильм.
20.30—«Кино аян-чоруктарының альманагы».
20.50—«Бистиң аалчыларывыс». Каа-Хем районуң «Романтиктер» агитбригадазының концерти.
21.10—Чарлалдар, реклама.
21.15—22.50—«Мичман Панин». Уйан-чечен фильм.

АГААР

Республикага булуттаар, чаар, ой-тап хат дыңзыынга чедир күштелир. Агаарның температураза даглыг районнарга 10—15, өскелериниге 15—20 градус чылыг.

Кызылга булуттап, аязыр, бичии чаъс чаар. Хаттың күүү кошкак, агаарның температураза 16—18 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНОТЕАТРААРДА

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ындыг бедик даглар» 13.10, 15.10, 17.05, 19.00, 20.55 шактарда.

«ПИОНЕР»: КИНОЧЫЫНДЫ 10.00, «Соңгу флоттуң оглу» 11.30, 13.20, 15.10, 19.10, «Сен өлүргүжеңге чедир маңаар мен» 17,20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Бодунуң туружунда кижи» 15.00, 18.30, «Кара хилиң» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чорвен биле Мозак» 12.00, «Улуг амыдыфал» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ЧАНГЫ КИНОТЕАТРГА: «Абитуриентка» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Кузеллер автомады» 16.30, «Ак роза» 18.00, 20.00 шактарда.

УЛУГ-ХЕМ РАЙПОЗУ Баян-Кол суурга ажылдаар садыгжылар хүлээп алырын чарлап тур. Ол суурнуң магазининге бригада болуп ажылдаар ҮШ КИЖИ ХЕРЕК. Аңаа садыгжы болуп барган кижилерни чурттаар бажыңнар-биле бүрүн хандырар.

Баян-Колга ажылдаарын күзээрлер Улуг-Хем райпозунуң кадрлар кылдызинге келирни дыннаттывыс.

РАЙПО БАШТААР ЧЕРИ.

Кызылдың № 2 школазының өреникчилериниң болгаш башкыларының байырлыг ужуражылгазының линейказы август 30-де эртенгиниң 10 шакта школага болурун чарлап тур.

ДИРЕКЦИЯ.

СЭКП Тожу райкому, райкүүском, улусчу контроль комитеди колхоз шимчээшкининиң хоочуну, республика орденниниң болгаш медальдарының эдилекчизи, «Тоора-Хем» совхозта партком кежигүнү, көдээ Советтиң депутады, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, коммунист

Донгак Сундуевич ЧАТТЫҢ

озал-ондакка таварышкаш мөчээнни дыңнатпышаан, ооң төрелериниге, чоок кижилериниге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 921.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01021.